

ULOGA I ZNAČENJE EUHARISTIJE U PRVOJ CRKVI *

Dr Adalber REBIC

Euharistija¹ opet postaje posljednjih godina predmet živih teoloških diskusija koje su daleko od toga da bi bile besplodne ili statičke. Te su rasprave zapravo postojale u Crkvi kroz cijelu njezinu povijest, no osobito su se rascvjetale prije, za vrijeme i poslije 2. vatikanskog sabora. Naučavanje II vatikanskog sabora o euharistiji bilo je očigledno uvjetovano novijim raspravama i novijim teološkim spoznajama o euharistiji, o njenom značenju i o njenoj ulozi u Crkvi kakve su stečene na temelju dubljeg proučavanja

* Predavanje-referat s Ekumenskog simpozija u Mariboru 25. 9. 1974.

¹ LITERATURA (navodim samo najvažnije spise koje sam mogao posavjetovati): S. ACCAME, L'istituzione dell'Eucaristia, Napoli 1968; A. ALFRED, Ein vergessenes Aspekt des frühchristlichen Herrenmahles u ALFRED, Sprache und Dogma, Gütersloh 1969 str. 9-23; J.-P. AUDET, Esquisse historique du genre littéraire de la «Benediction» juive et de l'«Eucharistie» chrétienne, u Revue Biblique 1958 str. 371-399; Jean de BACIOCCHI, Euharistija u suvremenom katolicizmu, u Svesci 17-18 (1970) str. 51-57; ISTI, L'Eucharistie, Le Mystère Chrétien sv. 3, Tournai 1964, osobito str. 5-23; T. BARROSSE, Pascha und Paschamahl, u Concilium 4 (1968) 728-733; W. BECK, The Last Supper as an Efficacious Symbolic Act, u Journal of Biblical Literature 89 (1970) str. 192-198; P. BENOIT, Euharistija, u Rječnik Biblijske Teologije (X. LEON-DUFOUR), Zagreb 1969, str. 238-247; ISTI, Exégèse et Théologie, sv. I, Paris 1961, str. 161-261; J. BETZ, Eucharistie, u Handbuch Theologischer Grundbegriffe, str. 336-355; M.-A. CHEVALIER, La predication de la Croix par la Célébration de la Cène, u Etudes Théologiques et Religieuses 45 (1970) 381-388; Y. CONGAR, L'Eucharistie et l'Eglise de la Nouvelle Alliance, u Vie Spirituelle 82 (1950) 347-372; R. LE DEAUT, L'eucaristia convitto pasquale, u Rivista Pastorale Liturgica 6 (1968) 170-192; L. DEQUEKER-W. ZUIDEMA, Die Eucharistie nach Paulus (I Kor 11, 17-34), u Concilium (germ) 4 (1968) str. 739-744; B. DUDA, Križ i misa, u Zajednička žrtva (Zbornik liturjijskog tečaja I), Makarska 1963, s. 3640; J. ERNST, Die Bedeutung des Eucharistischen Leibes Christi für die Einheit von Kirche und Kosmos, u isto str. 765-770; J. GIBLET, Die Eucharistie im Johannesevangelium, nav. dj., str. 744-749; F. HAHN, Der urchristlicher Gottesdienst, SBS 41, Stuttgart 1970; J. JEREMIAS, Die Abendmahls Worte Jesu, Göttingen 1960; E. J. KILMARTIN, La Cène du Seigneur, franc. prijevod originala The Eucharist in the Primitive Church, Paris-Tournai 1967; ISTI, Das letzte Abendmahl und die frühesten Eucharistiefiern der Kirche, u Concilium (germ) 4 (1968) str. 733-739; J. KOLANOVIC, Euharistija kao memorijal, spomenič, u Bogoslovska Smotra XXXVIII (1968) 302-321; L. LIGIER, Dalla Cena di Gesù all'Anafora della Chiesa, u Liturgia Eucaristica, Elle Di Ci, Torino 1966, str. 16-58; LUMIERE ET VIE od 31. veljače 1957, L'Eucharistie dans le Nouveau Testament; MAISON DIEU, 50 (1967) posvećen temi euharistije; P. H. MENOUD, Les Actes des Apôtres et l'Eucharistie, u Revue d'Histoire et de la Philosophie Religieuses 1953 str. 21-36; PAROLE & PAIN, 7,40 (Paris 1970) 233-288: Eucharistie dans la primitive Eglise; A. REBIC (preveo i obradio), S Biblijom kroz misu, Riječ 4, Zagreb 1970; W. RICHTER, Die Eucharistie als Zentrum der Gemeinde nach dem Zeugnis der Urkirche, u Pastoralblätter 106 (1966) 86-93; H. SCHURMANN, Jesu Abendmahls worte im Lichte seiner Abendmahls handlung, u Concilium (germ) 4 (1968) str. 771-776; ISTI, Die Eucharistie als Repräsentation und Applikation des Heilsgeschehen, u Schürmann, Ursprung und Gestalt, Düsseldorf 1970, str. 167-187; ISTI, Die Gestalt der urchristlichen Eucharistiefier, u Münchener Theologische Zeitschrift 6 (1955) str. 107-131; ISTI, Der Abendmahlsbericht Lk 22, 7-38 als Gottesdienstordnung, Gemeindeordnung, Paderborn 1957; D. M. STANLEY, Eumenically Significant Aspects of NT Eucharistic Doctrine, u Concilium (germ) 3 (1967) 287-290; H. L. STRACK - P. BILLERBECK Kommentar zum neuen Testament aus Talmud und Midrasch, München 1924s; T. SAGI - BUNIC, Duh i temeljne linije upute »Euharistijski Misterij» pogovor u papinskom dok. Uputa o stovanju euharistijskog misterija, Zagreb 1967, str. 45-58; F. Kard. SEPER, Današnji svijet i euharistija, u Svesci 1 (1967) str. 22-26; J. M. TILLARD, L'Eucharistie Paque de l'Eglise, Paris 1964; ISTI, L'eucharistie et la fraternité, u Nouvelle Revue Théologique 91 (1969) 113-135; ISTI, Il pane e il calice della riconciliazione, u Concilium (ital) 1971 sv. 1., str. 57-76; Isti, Pénitence et Eucharistie, u Maison-Dieu 50 (1967) str. 103-131; M. THURIAN, L'Eucharistie, Neuchatel 1968; V. WARNACH, Symbolwirklichkeit der Eucharistie, u Concilium (germ) 4 (1968) str. 755-765.

novozavjetnih dokumenata i judaističkih dokumenata. Drugi vatikanski sabor je svoje naučavanje o značenju i o ulozi euharistije u Crkvi temeljio na biblijskim dokumentima i na ranim otačkim spisima uzevši dakako u obzir i svu daljnju teologiju i crkveno naučavanje. Nije izrekao o euharistiji nijednu dogmu i nije anatemizirao novija strujanja u suvremenoj teologiji euharistije. Time je 2 vatikanski sabor pružio teoloziima nove šanse u daljnjem raspravljanju o euharistiji. I papinski dokument *Mysterium fidei*² pape Pavla VI od 3. rujna 1965. započinje s veoma jasnim pohvalama koncilskom naučavanju o euharistiji te hvali nedavna teološka istraživanja: »Mnogobrojni vrijedni radovi koji smjeraju dublje istražiti i plodonosnije prikazati naučavanje o svetoj euharistiji, poglavito što se tiče odnosa toga otajstva s otajstvima Crkve«.³

Nikakvo čudo što je euharistija danas opet u središtu pažnje⁴ teologa i svih onih koji ili žele obnovu Crkvi i rade zdušno da je postignu ili svim silama sprečavaju obnovu Crkve. Bilo je to tako uvijek kroz povijest Crkve sve od onog Kristovog govora u Kafarnaumu koji je sablaznio i same Isusove učenike: »Tvrđ je ovo govor! Tko to može slušati?« (Iv 6,60).

Uloga euharistije prema Drugom vatikanskom saboru

Drugi vatikanski sabor je, uzevši u obzir nova kretanja u katoličkoj teologiji o euharistiji koja su bila osvežena novim biblijskim studijem, svoje naučavanje o euharistiji utemeljio prvotno na Bibliji Novoga zavjeta. Mi u ovome razlaganju nemamo za cilj iznositi ono što je 2 vatikanski sabor rekao o ulozi euharistije danas u Crkvi nego prikazati značenje i ulogu euharistije u prvoj Crkvi. No da bismo mogli bolje shvatiti značenje i ulogu euharistije u prvoj Crkvi, želimo započeti svoje izlaganje s onim što o ulozi euharistije govori II vatikanski sabor. Tako ćemo ovo naše razlaganje o ulozi euharistije u prvoj Crkvi povezati s naučavanjem II vatikanskog sabora o ulozi euharistije danas u Crkvi — barem u sažetku — i tako povezati novo sa starim a nikad zastarjelim. Na taj ćemo način ujedno izbjeći osudu onih koji odmah žustro reaguju, ako netko o stvarnostima Katoličke Crkve govori samo na temelju biblije te takvome predbacuju to što ne uzima u obzir bogatu kršćansku predaju. U našem je slučaju povrh toga doista i vrijedno povezati naučavanje II vatikanskog sabora s našom temom, — premda je naša tema već u samom naslovu ograničena — jer će se tako vidjeti da je uloga euharistije u prvoj Crkvi ista kakva ona treba prema naučavanju II vatikanskog sabora biti i danas u ovoj našoj suvremenoj Crkvi.

² MYSTERIUM FIDEI je papinski dokument Pape Pavla VI od 3. rujna 1965. o štovanju euharistije. Službeni latinski tekst objelodanjen je u AAS 57 (1965) 753—774 a hrvatski prijevod u Uputa o štovanju euharistije, izd. KS, Zagreb 1967 s pogovorom T. SAGI — BUNIC str. 45—58. Odnos MF prema suvremenim strujanjima teologije o euharistiji vidi u Jean de BACIOCHI, Euharistija u suvremenom katolicizmu, Svesci 17—18 (1970) str. 52.

³ MYSTERIUM FIDEI, AAS 57 (1965) 753; ISTO, Uputa o štovanju euharistije, izd. KS, Zagreb 1967, str. 1.

⁴ Usp. L. RENWART, Zašto ove diskusije u vezi s euharistijom, Svesci 7—8 (1967) str. 54—58; A. GERKEN, Dogmengeschichtliche Reflexion über die heutige Wende in der Eucharistielehre, u Zeitschrift für Katholische Theologie 94 (1972) 199—226.

1. *Euharistija slavljenje — spomenčin — uskrsnog otajstva.* U euharistiji kršćanska zajednica slavi uskrsno otajstvo, otajstvo smrti i uskrsnuća Gospodina našega Isusa Krista. Vjernicima se u euharistiji predstavlja Kristova pobjeda nad grijehom i nad smrću (usp. SC 6) i njome se naviješta smrt Gospodinova, dok on ne dođe (usp. SC 6). Tako u euharistiji, kroz euharistiju i po euharistiji vjernici u svojoj kršćanskoj zajednici zahvaljuju Bogu na neizrecivom daru što nam ga Bog dade u smrti i u uskrsnuću Isusa Krista. »Kad god (vjernici) blaguju večeru Gospodnju, navješćuju smrt Gospodnju, dok on ne dođe (usp. 1 Kor 11,26). Stoga na same Duhove, kad se Crkva objavila svijetu, oni koji prihvatiše riječ Petrovu krstiše se. I bijahu 'postojani u apostolskoj nauci, u zajedništvu, lomljenju kruha i molitvama' (Dj 2,41—42,47). Otada Crkva nikad nije propustila sastajati se na slavlje uskrsnog otajstva: čitala je kod toga ono 'što se na njega odnosilo u svim Pismima' (Lk 24,27), slavila euharistiju, u kojoj se uprisutnjuje pobjeda i slavo-dobiće njegove smrti', te je ujedno zahvaljivala 'Bogu na njegovome neizrecivome daru' (2 Kor 9,15) u Kristu Isusu — 'na hvalu slave njegove' (Ef 1,12), snagom Duha Svetoga« (SC 6). Ovo kao da je sažetak onoga što ćemo mi poslije moći razlučiti iz novozavjetnih tekstova o slavljenju euharistije u prvokršćanskim zajednicama.

2. *Slavljenje euharistije uprisutnjuje Krista.* Vjernici slaveći euharistiju uprisutnjuju i ponazočuju Isusa Krista u svojoj sredini ne samo općenito prema onoj Kristovoj: »Gdje su dvojica ili trojica u moje ime, ondje sam ja među njima!« (Mt 18,20) ili »Evo, ja sam s vama u sve dane do svršetka svijeta!« (Mt 28,20), nego na posebni način, na sakramentalni način. Krist je u euharistijskom slavlju nazočan među vjernicima sakramentalno, otajstveno, po kruhu i po vinu uz koje je on sam svoju osobu vezao: »Ovo je tijelo moje!« — »Ovo je krv moja Novoga saveza!« Da izvrši tako veliko djelo, »Krist je u svojoj Crkvi uvijek prisutan, a osobito u liturgijskim činima... ponajpače pod euharistijskim prilikama« (SC 7).

3. *Euharistija je u Crkvi središte duhovnog života, sveza i vrhunac svih sakramenata, ponazočenje spasenja!* »Kad god se na oltaru obavlja žrtva križa, kojom 'je bio žrtvovan Krist naše vazmeno janje' (1 Kor 5,7), vrši se djelo našeg otkupljenja« (LG 3). »Ostali sakramenti i djela apostolata, kao i sve crkvene službe, tijesno su povezani s euharistijom i prema njoj su usmjereni (usp. Sv. Toma, Summa Theologica III, q. 73, a. 3; usp. isto, q. 65, a. 3). Presveta Euharistija naime sadrži svekoliko duhovno dobro Crkve (Sv. Toma, isto, q. 65, a. 3 ad 1; q. 79, a. 1 c. i ad 1), to jest samoga Krista, naš vazam i živi kruh...« (PO 5). Euharistija je u životu kršćanskih zajednica vrhunac ka kojemu teži djelatnost Crkve, i ujedno izvor iz kojega proističe sva njezina snaga i postizava se posvećenje ljudi (SC 7) i proslava Boga u Kristu. Zato oni koji upravljaju crkvenim zajednicama trebaju sve koji su vjerom i krštenjem postali Božja djeca poticati da se zajedno sastaju i da sudjeluju kod žrtve i blaguju Gospodnju večeru (usp. SC 10). Prema euharistiji se dakle kao prema svome središtu i izlazištu »stječu sva druga djela Crkve« (SC 10).

4. *Euharistija je sastanak vjernika na kojem se vjernici sjedinjuju s Kristom i tako predočuju i izvršuju jedinstvo svi sa svima u Kristu koji se žrtvovao za ljude na križu i za ljude se proslavio uskrsnućem.* Vjernici sjedinjujući se s Kristom sjedinjuju se međusobno te na društvenoj razini stvaraju zajedništvo, jedinstvo i bratstvo. »Euharistija je dakle sastanak kojem je na čelu prezbyter, središte zajednice vjernika« (PO 5). »Ujedno se sakramentom euharistijskog kruha predočuje i izvršuje jedinstvo vjernika, koji tvore jedno tijelo u Kristu (usp. 1 Kor 10,17)« (LG 3). »Vjernici imaju dio u euharistijskoj žrtvi, izvoru i vrhuncu cijelog kršćanskog života, prinose Bogu žrtvu i sebe s njom (usp. Pijo XII, Lit. Encycl. Mediator Dei, 20. studenoga 1947. u AAS 39 [1947] osobito str. 552s) ... Hraneći se pako Kristovim tijelom u svetoj pričesti, pokazuju konkretnim načinom jedinstvo Božjega naroda, koje se ovim sakramentom prikladno izražava i divno ostvaruje« (Lg 11). »U lomljenju euharistijskog kruha postajući stvarno dionici Gospodina Tijela, uzdižemo se do sjedinjenja s Njime i među sobom. 'Jer je jedan kruh, jedno smo tijelo mnogi, svi koji smo dionici jednoga kruha' (1 Kor 10,17) (LO 7). Euharistija je najbolja škola duha zajedništva i bratstva; od nje »treba započeti svaki odgoj duha zajedništva« (PO 6).

5. *Euharistija je izvor i vrhunac cjelokupne evangelizacije.* Sva su djela Crkve i sve crkvene službe tijesno povezane s euharistijom koja je sastanak vjernika u Kristu. Taj je sastanak najprikladniji za naviještanje Krista uskrsloga i proslavljenoga: »Uistinu, svaki put kad jedete ovaj kruh i pijete ovaj kalež navješćujete smrt Gospodnju dok on ne dođe!« (1 Kor 11,26). Smrt Isusa Krista je središte prvokršćanske kerigme, smrt, dakako, povezana s uskrsnućem, potpunim proslavljenjem Gospodina Isusa Krista. »A ja naviještam Krista raspetoga a sada uskrsloga!« (1 Kor 1,23). S pravom Sabor veli: »Zbog toga se euharistija pokazuje kao izvor i vrhunac cjelokupne evangelizacije: katekumeni se pomalo privode udioništvu na euharistiji, a vjernici, već obilježeni svetim krstom i potvrdom, primanjem euharistije posvema uzrastaju u Kristovo tijelo« (PO 5).

6. *Euharistija je izvor posvećenja ljudi.* Očigledno ako je euharistija u Crkvi sve ono što do sada nabrojismo ona je samim time i izvor posvećenja ljudi. To Sabor sasvim jasno veli: »Zauzvrat ista liturgija potiče vjernike da 'nasićeni vazmenim otajstvima budu složni u bogoljubnosti«, ona moli da 'životom vrše ono što su vjerom prihvatili', a obnavljanjem Saveza između Gospodina i ljudi u euharistiji, privlači i podiže vjernike u neodoljivoj ljubavi Kristovoj. Iz liturgije, dakle, osobito iz euharistije, kao s izvora, izlivena se na nas milost te se s najvećim uspjehom postizava ono posvećenje ljudi i proslava Boga u Kristu, prema čemu se, kao prema svojoj svrsi, stječu sva druga djela Crkve« (SC 10). Euharistija je škola duhovnosti i svetosti, odgajalište zrelih kršćana: »Ipak se nijedna kršćanska zajednica ne može izgrađivati ako nema svoj korijen i stožer u svetkovanju presvete euharistije. Ondje dakle treba započeti svaki odgoj duha zajedništva« (PO 6).

7. *Eshatološka uloga euharistije.* Samim time što slaveći euharistiju slavimo smrt i uskrsnuće Isusa Krista te iščekujemo njegov slavni dolazak — »dok on ne dođe« (1 Kor 11,26) — mi smo usmjereni prema budućem

životu, prema Kraljevstvu Božjem koje u punini tek treba doći s drugim dolaskom Kristovim. Slavljenje svete euharistije je predokus »nebeske liturgije koja se slavi u svetom gradu Jeruzalemu, kamo kao putnici težimo, gdje Krist sjedi zdesna Bogu kao službenik svetišta i pravoga šatora... Slaveći liturgiju euharistije očekujemo Spasitelja Gospodina našega Isusa Krista, da se, kad se pojavi on, naš život, i mi zajedno s njime pojavimo u slavi« (SC 8). Euharistija ima dakle eshatološko značenje — ona je eshatološka gozba koju nam Krist pripravlja i na koju nas On zove — i eshatološku ulogu: ona usmjeruje vjernike prema svetom gradu Jeruzalemu, prema onamo gdje boravi uskrsli Isus Krist sjedeći zdesna Bogu Ocu, prema Kraljevstvu Božjem u punini, prema luci spasenja kamo nam je svima stići nakon ovog našeg mukotrpnog hodočašćenja i nakon ove zemaljske plovidbe. Euharistija vjernike povezuje s Božjim svijetom i sa svima koji u tom Božjem svijetu već žive; ona povezuje zemaljsko s nadzemaljskim, ljudski svijet s božanskim svijetom, ovaj naš zemaljski život s vječnim životom. Tu se sastaju putnici hodočasnici zajedno s onima koji su već stigli na cilj da zajedno s njim proslavljaju Krista i po Kristu Boga s proročanskim hvalospjevom: »Svet, svet, svet Jahve Sebaot!« (Iz 6,3).

Zaključak: Euharistija ima dakle u Crkvi ulogu spomenčina kojim se u Crkvi ovjekovječuje žrtva Isusova na križu i uskrsnuće Isusovo, sve dok on ne dođe ponovo među nas (usp. SC 47). Euharistija je pashalna gozba na koju Krist zove sve vjernike i na kojoj se Krist blaguje da vjernici po tom blagovanju dožive potpuno zajedništvo s njime. »Naš je Spasitelj na posljednjoj Večeri, one noći kad bijaše izdan, ustanovio euharistijsku žrtvu svoga Tijela i Krvi, da ovjekovječi žrtvu na križu kroz stoljeća, sve dok ne dođe, te tako Crkvi, svojoj ljubljenoj Zaručnici, povjeri spomenčin svoje smrti i uskrsnuća, pashalnu gozbu na kojoj se Krist blaguje, duša se napunja milosti i daje nam se zalog buduće slave« (SC 47). U tom smislu euharistija ima komunitarnu ulogu: ona združuje vjernike međusobno i međusobno združene udružuje ih s Kristom i po Kristu s Bogom Ccem i Duhom Svetim.⁵ U euharistiji se dobiva i doživljava milost i ljubav Boga i doživljava se zajedništvo⁶ i bratstvo. Euharistija je večera bratskog zajedništva i antipacija božanskokraljevske gozbe (usp. GS 38). U euharistiji nam je Gospodin ostavio *zalog nade* u otvoreni put ljubavi, u ostvarenje općeg bratstva, u djelovanje Krista u našim srcima i u ostvarenje naše želje za budućim vijekom te popudbinu našeg zemaljskog hodočašća (usp. GS 38). Ona ima dakle sasvim očigledno u eksleziološko-sociološko-soteriološkom vidu neizmjerljivo i neiskazano značenje i ulogu.

Euharistijsko je slavlje čin zajedništva.⁷ Zato vjernici u euharistijskom slavlju moraju biti aktivni udionici: oni moraju biti svjesni toga da su zajedno s prezbiterom subjekt euharistijskog slavlja a ne samo nijemi gledaoci ili tuđinci (usp. SC 48). Vjernici u euharistijskom slavlju trebaju biti angažirani i u njemu aktivno sudjelovati kao novozavjetni Božji Narod. Time

⁵ Usp. pozdrav na početku euharistijskog slavlja po obnovljenom obredu: »Milost Gospodina našega Isusa Krista, Ljubav Boga Oca i Zajedništvo Duha Svetoga sa svima vama!«

⁶ Zato stisak ruke sa željom mira prije blagovanja euharistije.

⁷ Usp. J. de BACIOCCHI, nav. dj., str. 51; J. — M. TILLARD, L'Eucharistie et la fraternité, u Nouvelle Revue Theologique 1969 str. 113—135.

nije — da predusretne i nadvladamo nečiji strah ili čak prigovor — službeno svećenstvo dokinuto. Ono naprotiv jasnije zauzima svoje mjesto kao sredstvo Krista Glave.⁸ Svećenička vlast ostaje, ali je uključena u funkciju službe, crkvenog ministrija. Vlast u biblijskom smislu treba shvatiti kao služenje ljudima a nipošto kao vladanje ljudima.

ULOGA EUHARISTIJE U PRVOJ CRKVI

Izriješni naučavanje II vatikanskog sabora o ulozi i o značenju euharistije u Crkvi samim smo time u sažetku — u tezama — zapravo rekli mnogo o ulozi i o značenju euharistije u prvoj Crkvi. To je sasvim razumljivo, budući da je II vatikanski sabor svoje naučavanje temeljio na novozavjetnim dokumentima i ostalim dokumentima prve Crkve u kojoj je naučavanje Krista i njegovih apostola bilo još svježije.

Euharistija u svjetlu židovske pashalne večere

1. *Uokvirenje Večere Gospodnje u židovsku pashalnu večeru.* Smatram da ne možemo potpuno razumjeti značenje i ulogu euharistije u prvoj Crkvi, ako je ne promatramo uokvirenu u židovsko slavljenje Pashe i pashalne večere.⁹ I sama sinoptička evanđelja izvještavajući o posljednjoj večeri Gospodnjoj smještavaju je u okvir židovske pashalne večere (Mk 14,12—16 i paral). Luka je u tome najizrazitiji; on ima u svom izvještaju o posljednjoj večeri najviše elemenata židovske Pashe (Lk 22,15—18). Marko (14,26) i Matej (26,30) izvješćuju kako je Isus na svršetku večere pjevao zajedno sa svojim učenicima pjesmu zahvalnicu što je oćigledno pashalni Hallel (Pss 113—118). Prema tome, prema samim sinoptičkim evanđeljima Večera Gospodnja je bila uokvirena u slavljenje židovske Pashe. Jedini Ivan ne daje nikakve kronološke indikacije ni bilo kakve druge indikacije prema kojoj bismo mogli zaključiti da je Gospodnja Večera bila uokvirena u slavljenje pashalne večere. Dapače, prema Ivanu, Isus je morao ranije slaviti svoju posljednju večeru, jer je već na dan Priprave (paraskeue) za Pashu bio osuđen i ubijen (Iv 18, 28; 19, 14.31). No to je sasvim jasno plod Ivanove teološke preokupacije: Ivan je htio prikazati kako je u Isusu predočeno pashalno janje koje se žrtvuje (prema Izl 12,46) za sve ljude (Iv 19, 36)¹⁰ pa prema tome taj ivanovski teološki interpretat ne govori ništa protiv stvarne i povijesne povezanosti Večere Gospodnje s pashalnom večerom.¹¹

Konačno, bila Večera Gospodnja slavljena na istu večer kad su Židovi slavili svoju pashalnu večeru ili je bila slavljena koju večer ranije (na primjer u utorak kao u Esena u Qumranu ili u četvrtak prema starijem Židov-

⁸ Usp. J. de BACIOCCHI, nav. dj. str. 51.

⁹ Max THURIAN, L'Eucharistie, Neuchatel 1963, str. 37—128 i 315—319 T. BARROSSE, Pascha und Paschamah, u Concilium 4 (1968) 728—733; R. LE DEAUT, L'eucaristia convitto pasquale, u RPLg 6 (1968) 170—192; STRACK—BILLERBECK, Kommentar zum NT aus Talmud und Midrash, sv. 1—4.

¹⁰ Usp. J. de BACIOCCHI, L'Eucharistie, Tournai 1964, str. 6.

¹¹ U novije vrijeme ima dobrih studija o židovskom kalendaru pa prema tome i o datumu židovske Pashe i pashalne večere kao na pr. Anne JAUBERT, La date de la Cène — Calendrier biblique et liturgique chretien, Paris 1957.

skom kalendaru) nije važno: iz Evanđelja sasvim jasno i očigledno proizlazi da je Isus Krist htio svoju posljednju večeru slaviti u okviru židovske pashalne večere. — kao pashalnu večeru. A upravo zato jer je Isus slavio svoju posljednju večeru u okviru židovske pashalne večere njegova večera dobiva svoje određeno značenje i ima određenu ulogu u svjetlu židovskog slavljenja Pasha.¹² Isus je, slaveći svoju posljednju večeru u okviru pashalne večere, htio pokazati da sada slavljenje židovske pashalne večere postiže u njegovoj večeri — Večeri Gospodnjoj — svoj vrhunac i svoj cilj: u njegovoj smrti na križu, najsvršenijoj žrtvi Jahvi, žrtvi pashalnoga Jaganjca (usp. Ivanovu teologiju o Isusovoj smrti na križu) židovska je Pasha što se tiče svojeg značenja i svoje uloge ispunjena, dovršena i svršena. Sada počinje nova, kršćanska Pasha.¹³

2. *Židovska pashalna večera spomenčin izlaska iz egipatskog sužanjstva i sklapanja Saveza na Sinaju.* Židovska pasha je bila *spomen* (hebrejski: zik-karon) onog povijesno spasenjskog događaja kojim je Jahve izbavio Izraelce iz Egipatskog sužanjstva i s njima na Sinaju sklopio Savez prijateljstva i vjernosti. No u pashalnoj liturgiji Židovi se nisu samo *spominjali* ovog povijesnospasenjskog događaja nego su ga *ponazočivali* i *posadašnjavali* aktualizirali su ga. Pasha je bila spomenčin oslobođenja i otkupljenja. Spominjući se tog velikog Jahvinog djela oni su na Pashu *zahvaljivali* Jahvi za spasenje i *blagoslivljali* ga: treća čaša zvala se čaša blagoslova (hebr.: berakha^h, grč.. euharistia).¹⁴

Pashalna liturgija je bila ujedno prožeta i spomenom na sklapanje Saveza (Izl 24,8 i 32, isl). Opet su i ovaj događaj aktualizirali, ponazočivali i posadašnjavali: svaki je Židov postajao po slavljenju pashalne večere i po cjelokupnoj pashalnoj liturgiji udionik sinajskog saveza, novi partner sinajskog saveza Jahvina. Zato je ta pashalna liturgija bila ispunjena slikama iz prošlosti: pashalno janje, beskvasni kruhovi, gorko zelje, krv janjeta, razmatranje o Savezu...

3. *Oblik slavljenja židovske pashalne večere.* U knjizi Izlaska sačuvani su propisi za slavljenje Pasha (Izl 12,1—13,21—28). U prvom je odlomku (12,1—13), odlomku mlađe, svećeničke predaje — opisana priprava za Pashu. Treba pripremiti jedno živinče — najčešće janje, zaklati ga, uzeti krv i krvlju poškropiti oba dovratnika i nadvratnik kuće u kojoj se blaguje večeru, meso pojesti s beskvasnim kruhom i gorkim zeljem. Ta večera treba biti spomen na Jahvin prolazak — hebr. *Pasha* — zemljom kojim je Jahve spasio Izraelce. U drugom odlomku (12,21—28) — deuteronomistička predaja — opisana je drugim rječnikom priprava za Pashu: u tom je drugom odlomku više nagla-

¹² Usp. J. JEREMIAS, Die Abendmahlsworte Jesu, 3. izd. Göttingen 1960, str. 82s.

¹³ M. THURIAN, nav. dj., str. 23; J. LEENHARDT, Le sacrement de la sainte Cène, Neuchatel — Paris 1948.

¹⁴ Po ovome će i kršćansko slavljenje Večere Gospodnje dobiti stručni naziv EUHARISTIA, i to tek u pobiblijskoj teologiji (od Ignacija, Ef 13, 1; Filadelfiji 4; Smirni 7, 1; Justin, Apologia I, 65. 67). Riječ «euharistia» sama po sebi znači zahvaljivanje, zahvalnost i može značiti međuljudske odnose (Mudr 18, 2; 2 Mak 2, 27; 12, 31; Dj. 24, 3 i Rim 16, 4) a i odnose prema Bogu: zahvaljivati se Bogu za dobra djela — u tom smislu euharistia postaje molitva (2 Mak 1, 11; i Sol 3, 9; 1 Kor 1, 14; Kol 1, 12; 2 Kor 1, 11; Kol 3, 17 i drugdje). U biblijskim tekstovima NZ riječ *euharistia* još nema značenje stručnog termina za euharistijsko slavlje osim možda u 1 Kor 14, 16 gdje ta riječ znači euharistijsku molitvu. Usp. J. A. JUNGSMANN, Eucharistia, u Lexikon für Theologie und Kirche III, Freiburg 1959, 1141s; H. CONEZELMANN, euharistio, euharistia, euharistos, u Theologische Wörterbuch zum NT, sv. IX, 397—405; P. BENOIT, Euharistija, u (X. LEON — DUFOUR), Rječnik Biblijske Teologije, Zagreb 1969, str. 242—243.

šena pasha kao spomenčin. »Kad vas vaša djeca zapitaju: Što vam taj obred označuje? Odgovorite im: Ovo je pashalna žrtva u čast Jahvi koji je prolazio mimo kuće Izraelaca, kad je usmrćivao Egipćane, a naše kuće pošteđivao« (Izl 12,27).

Na ovim biblijskim propisima utemeljeno je i oblikovano slavljenje pashalne večere. Židovi su u vrijeme Isusovo ovako slavili pashalnu večeru: Najprije su donijeli na stol čašu nad kojom je kućedomačin izgovarao riječi blagoslova (berakha^h, euharistia) Bogu za ovaj blagdan i za ovo vino. Zatim je slijedilo prvo pranje pa tumačenje obreda i simboličkog značenja beskvasnih kruhova (usp. Izl 12,39), gorkog zelja i pashalnog janjeta. Potom se pjevao Ps 113 (Hallel) i slijedilo je drugo pranje. Poslije toga je kućedomačin koji predsjedavaše večeri izgovarao blagoslov nad kruhom a svi sustolnici odgovarali s amen (tako neka bude!). Predsjedavatelj je lomio kruh i dijelio ga svim sustolnicima. Zatim su jeli pashalno janje s gorkim zeljem i beskvasnim kruhom, pili drugu čašu i potom blagovali profanu večeru. Kad je to bilo obavljeno, očistili su stol i oprali ruke te donijeli predsjedavatelju »čašu blagoslova« nad kojom je on onda izgovarao riječi blagoslova (berakha^h, euharistia) a svi su sustolnici odgovarali pjevajući Hallel psalme 114—118.¹⁵

Ovako je izgledalo slavljenje pashalne večere i ovako Židovi još danas svake godine slave pashalnu večeru. Pashalna večera podsjeća na Jahvin prolazak zemljom, na spas Izraelaca iz egipatskog sužanjstva i na sklapanje Saveza, a ona ujedno sve to aktualizira, posadašnjuje i ponazočuje. U isti čas pashalna je večera i žrtva Jahvi. Ovaj dvostruki karakter imat će — kako ćemo odmah vidjeti — i novozavjetna pashalna večera, euharistija: ona je spomenčin spasenja ljudi po smrti i po uskrsnuću Isusa Krista a ujedno je i ponazočenje Kristove žrtve na križu.¹⁶

4. *Mesijansko-eshatološki karakter židovske pashalne večere.* Na pashalnoj su večeri Židovi molili jednom posebnom molitvom Jahvu »da se sjeti Mesije«¹⁷ i da ga u što skorije vrijeme pošalje. Tako su na tim pashalnim slavljenjima oživljavale mesijanske nade i mesijanska iščekivanja. Slaveći pashalnu večeru imali su oči uprte u budućnost, kada dođe Mesija i on uspostavi svoje mesijsko kraljevstvo u kojem će Židovi vječno blagovati Pashu, kraljevskobožansku gozbu. Promatrajući prošlost — oslobođenje iz egipatskog sužanjstva — promatrali su budućnost — oslobođenje od ropstva grijeha i smrti kojemu je ono prvo povijesnospasenjsko oslobođenje predznak i figura.

Tako u slavljenju židovske pashe imamo spomen na trostruko oslobođenje: — na oslobođenje iz egipatskog sužanjstva; — na buduće, eshatološko oslobođenje koje će se ostvariti kad Mesija dođe i — na ovo sadašnje oslobođenje koje postizavaju sakramentalnim slavljenjem pashalne večere.¹⁸

Osim što se spominju oslobođenja, Židovi se tom zgodom i *zahvaljuju za oslobođenje*: zahvaljuju Jahvi i blagoslivlju ga za oslobođenje u prošlosti

¹⁵ J. de BACIOCCHI, L'Eucharistie, str. 8.

¹⁶ Usp. M. THURIAN, L'Eucharistie, str. 43; J. KOLANOVIC, Euharistija kao memorijal, spomenčin, u Bogoslovska Smotra XXXVIII (1968) 302—321; T. ŠAGI—BUNIĆ, Duš i temeljnije linije upute »Euharistijski Misterij« pogovor papinskom dokumentu Uputa o štovanju euharistijskog misterija, Zagreb 1967, str. 45—58.

¹⁷ Usp. J. JEREMIAS, nav. dj., str. 161 i bilješka 5.

¹⁸ Usp. M. THURIAN, nav. dj., str. 38—39.

koje ponazočuju u sadašnjosti i zahvaljuju za oslobođenje koje će se ostvariti u budućnosti kada dođe Mesija. I zato usrdno mole da Mesija što prije dođe, da on što prije uspostavi svoje eshatološko-mesijansko kraljevstvo. U pashalnoj noći Židov vjerno očekuje Mesiju.

5. *Euharistija ostvarenje židovske pashalne večere.* Svi su ovi elementi očigledno bili nazočni u Kristovom srcu kad je odlučio slaviti svoju posljednju Pashu. I kao da je kroz Stari zavjet blagdan Pashe sa svojom pashalnom liturgijom bila upravo tako oblikovana i osmišljena da Isusu posluži za polazište njegove pashalne liturgije, kao okvir unutar kojeg će najbolje slaviti svoju posljednju večeru na kojoj će ustanoviti novu, novozavjetnu i kršćansku pashalnu večeru. Ta će večera svim kršćanima svih vremena biti spomen njegove smrti i njegova uskrsnuća, dok on ponovo ne dođe; spomen spasenjskih čina kojima je Isus Krist oslobodio i otkupio ljude od ropstva — ne više onog egipatskog nego grijeha i smrti vječne — i uveo ih u život, u zajedništvo s Bogom Ccem i sa samim sobom. I to je upravo najizvršnija uloga koju će euharistija imati sve od samih početaka, već u prvim danima prve kršćanske Crkve.

Kršćani slaveći večeru Gospodnju, lomeći euharistijski kruh, spominju se smrti i uskrsnuća Isusa Krista i posadašnjuju i ponazočuju učinke te smrti i uskrsnuća Isusova: spas od grijeha i ulazak u Božji život. Euharistija je kršćanska pashalna večera na kojoj se kršćani ne samo spominju velikih spasenjskih djela Kristovih nego se i zahvaljuju Bogu za spasenje i mole da postanu udionici tog spasenja. Euharistiju slave u sve vrijeme dok on, Krist, opet ne dođe (1 Kor 11,26). Tako je euharistija poput židovske pashalne večere dinamičko slavljenje: kreće se od vjere u otkupljenje izvršeno u prošlosti i u otkupljenje koje se sada sakramentalno zbiva na svakom sudioniku euharistijskog slavlja pa do molitve da Isus što prije dođe.

Poput židovske pashalne večere i kršćanska je euharistija spomen na Savez koji je na svojoj posljednjoj večeri sklopio Isus Krist. Nije bez razloga Isus Krist upravo na posljednjoj večeri u okviru pashalne večere sklopio Savez i to skoro istim obrascem kojim je bio sklopljen Stari savez na Sinaju što Novome savezu bijaše predznak, figura i priprava. Sklapanjem Novoga saveza na posljednjoj večeri Stari savez se dovršuje i prestaje važiti: on je ispunio svoju ulogu i prepustio mjesto novome, boljemu Savezu. Kršćani slaveći euharistiju spominju se Saveza koji je Krist sklopio s cijelim čovječanstvom u svojoj smrti na križu i ne samo da ga se spominju nego ga ponazočuju i posadašnjuju: oni postaju partneri Božji, partneri Novoga saveza, udionici svih učinaka Novoga saveza. Kršćani slaveći euharistiju zahvaljuju Bogu i za taj uzvišeni dar, za Novi savez koji je po Isusu Kristu sam Bog sklopio s njegovim Tijelom, Crkvom, koje su oni članovi.

6. *Euharistija u svjetlu blagdana beskvasnih kruhova.* Židovsko slavljenje blagdana beskvasnih kruhova (hag le Jahve) koji je opisan u Izl 13,3—10 također nam rasvjetljuje ulogu euharistije u prvoj Crkvi. »A onda reče Mojsije: Sjećate se ovoga dana u koji ste izbavljeni iz Egipta, iz kuće ropstva... Svome sinu toga dana objasni: To je za ono što mi je Jahve učinio kad sam se iz Egipta izbavio... Ovaj propis vršite svake godine u određeno vrijeme« (Izl 13,3.8.10). I ovaj blagdan je imao vrijednost spomenčina kojim se posadašnjuje i ponazočuje spasenje iz egipatskog sužanjstva.

7. Euharistija u svjetlu židovskih sakralnih gozbi (*habûrah*).¹⁹

Osim same pashalne večere za značenje i ulogu euharistije u prvoj Crkvi važne su i tzv. sakralne gozbe, *haburôt* (pl.) odnosno drugarske večere. Te su večere bile oblikovane poput pashalne večere s tom razlikom što su se češće priređivale. Glavni su elementi tih drugarskih večeri: pranja, izgovaranje blagoslova nad kruhom i odgovor stolnika s Amen, lomljenje kruha i dijeljenje kruha sostolnicima, završna pranja, čaša (vina) blagoslova, duga molitva Bogu za sva stvorena dobra, za milost Izlaska i Saveza, za zaštitu sada i u budućnosti, uživanje vina iz čaše blagoslova, pjevanje psalama i razilazak. Najstarije slavljenje euharistije kako nam svjedoče Didahe, Sv. Justin, Traditio apostolica bijahu upravo ovako oblikovani.

Te drugarske večere, *haburôt*, imahu u Židova ulogu razvijati, podržavati, jamčiti i pokazivati bratstvo, drugarstvo, zajedništvo i jedinstvo, a plodovi su toga bili radost i sreća. Upravo zato ih nazivahu *habûrah*, *imenica* koja dolazi od imenice *haber* što znači *drug, prijatelj*. Podatak Dj 2,42—47 o lomljenju kruha upravo je podatak o jednoj takvoj kršćanskoj *habûrah*: nju slave kršćani zajedno, drugarski, te su stoga ispunjeni mesijskom radošću i osjećajima bratstva.²⁰ Ali u okviru takve drugarske večere, *habûrah*, kršćani slave nešto novo i za Židove prije toga nečuveno; slave euharistiju kao spomen smrti i uskrsnuća Isusa Krista. Slave dakle svoje spasenje, doživljavaju svoje kršćansko bratstvo i iščekuju Krista dok ne dođe (usp. Dj 16,32—34; 20,7—11; 27,33—36).

Zaključak: Sve ove elemente koje susrećemo u slavljenju Pashe, pashalne večere, beskvasnih kruhova i sakralnih gozbi susrećemo i u slavljenju kršćanske euharistije. Euharistija ima u prvoj Crkvi odmah od početka izvanredno veliku ulogu: ona ponazočuje Boga Spasitelja koji po smrti Svoga Sina na križu oslobađa ljude od grijeha i s njima sklapa u smrti svoga sina novi, vječni Savez. Tako snagom Boga koji je u euharistiji nazočan euharistija čovjeku priopćuje i podjeljuje spasenje: oprostjenje svih grijeha i ulazak u Božji život Euharistija ponazočuje Krista koji ljude pred Bogom vječno zagovara (usp. poslanicu Hebrejima) kao veliki i vječni svećenik. Oni koji u njegovo ime predsjedavaju euharistijskim slavljenjima samo su dionici njegova svećenstva, njegovi opunomoćeni zastupnici.

U euharistiji Krist biva među svojim vjernicima nazočan po kruhu i vinu nad kojima se izgovaraju Kristove riječi: »Ovo je tijelo moje!« — »Ovo je krv moja novoga Saveza!«

Židovsko slavljenje Pashe bila je podloga Kristu za onu njegovu riječ: »Ovo činite meni na spomen!« (Pv/Lk). Samo na temelju teologije židovske Pashe i pashalne večere možemo razumjeti puni sadržaj onoga što te riječi znače.

*Novozavjetni izvještaji o ustanovi euharistije i njihovo teološko značenje*²¹

Da bismo još bolje shvatili ulogu koju je imala euharistija u prvoj Crkvi, moramo — pošto smo vidjeli u kojim je duhovno-misaonim okvirima bila

¹⁹ Vidi o tome J. JEREMIAS, nav. dj., str. 29—31. O samoj naravi tih gozbi vidi J. JEREMIAS, Jerusalem zur Zeit Jesu. Kulturgeschichtliche Untersuchung zur neutestamentlichen Zeitgeschichte, Leipzig 1923—1937, str. 330s. S obzirom na sakralne gozbe, *haburôt*, u Qumranu vidi Anne JAUBERT, La Notion d'Alliance dans le judaïsme aux abords de l'ère chrétienne, Paris 1963, str. 198—209.

²⁰ Usp. R. BULTMANN, *agalliaomai, agalliasis*. U Theologisches Wörterbuch zum NT, sv. I, str. 18—20.

²¹ Usp. H. SCHÜRMANN, Die Gestalt der urchristlichen Eucharistiefeyer, u München Theologische Zeitschrift 6 (1955) 107—131; IS'Ï, Jesu Abendmahlsworte im Lichte seiner Abendmahlshandlung, u Concilium 4 (1968) 771—776; J. DE BACCIOCCHI, nav. dj., str. 9—14; J. BETZ, Eucharistie, u Handbuch der Theologischen Grundbegriffe, München 196 sv. I, str. 336—342; S. ACCAME, L'Istituzione dell'Eucaristia, Napoli 1968, E. GALBIATI, Eucaristia nella Bibbia, Milano 1968; E. J. KILMARTIN, Das letzte Abendmahl und die frühesten Eucharistiefeyern der Kirche, u Concilium 4 (1968) 733—739.

slavljena (Sitz im Leben) — razmatrati što o ustanovi euharistije svjedoče novozavjetni spisi.

O ustanovi euharistije, Večere Gospodnje, imamo dvije skupine po dva novozavjetna teksta; dakle njih četiri; s jedne strane su i Kor 11,23—25 i Lk 22,14—20 a s druge su strane Mk 14,22—25 i Mt 26,26—29. Svim je ovim tekstovima izvorište jedna zajednička prapredaja koju su oblikovali sami očevici Večere Gospodnje, Isusovi apostoli i učenici. No stilizacija i literarni oblik ovih izvještaja ovise i o prvokršćanskoj liturgijskoj predaji i treba ih stoga promatrati u svjetlu prvokršćanskog slavljenja euharistije pod utjecajem kojeg su oni izraženi i oblikovani. To se vidi i po jeziku koji se već prema kontekstu mijenja, po kratkoći i sržnosti izvještaja, po neposrednoj aklamaciji usmjerenoj sudionicima euharistije i po uzimanju riječi posvete iz prvokršćanske prakse slavljenja euharistije.²²

1. Najstariji sloj predaje ovih izvještaja o Večeri Gospodnjoj i o ustanovljenju euharistije nalazimo bez sumnje u tekstovima *Pavla* i *Luke* (premda je i tu pokoja riječ kasnije umetnuta kao »koja se za vas proljeva« ili prerađena kao »za vas« umjesto za mnoge»). Pavlova je poslanica Korinćanima napisana između godine 54. i 57., dakle mnogo ranije nego ikoje od četiri Evanđelja (Markovo je najranije napisano, oko godine 70.). O starosti Pavlova izvještaja svjedoče i neki literarni elementi: slabiji paralelizam između riječi o kruhu i čaši, obredno odjeljivanje ovih dvaju dijelova zajedničkom gozdom koja se u međuvremenu blagovala i arhaistična kristologija: poimanje Krista kao Sluge Jahvinog. Sve to više-manje vrijedi i za Lukin izvještaj. Za starost Lukina izvještaja govori i njegovo spajanje pashalne večere (Lk 22,15—18) s ustanovom euharistije (22, 19—20). Pavao sasvim jasno tvrdi da je ovo o čemu piše i o čemu im je već prije govorio, primio iz predaje (očito iz ustiju očevidaca, Kristovih apostola). Njegov izvještaj sadrži apostolsku kerigmu. Jaki i česti semitski a nepavlovski jezični elementi u 1 Kor 11,23—25 dokazuju da je tekst palestinskog podrijetla (grecizirano je ono »hyper hymon« umjesto »hyper pollon«):²³ on je stigao četrdesetih godina iz Jeruzalema u Antiohiju gdje su ga upoznali Pavao i Luka i neznatno ga preradili. Ovaj je podatak o Večeri Gospodnjoj vremenski i sadržajno veoma blizu Večere Gospodnje, posljednje večere. Na temelju ove jeruzalemsko-antiohijske predaje a uzevši i starije izraze kod Marka, mogli bismo rekonstruirati najstariji oblik te predaje, prapostolsku kerigmu o ustanovi euharistije koja bi glasila ovako: »I on uze kruh, izgovori nad njim blagoslov, razlomi ga i dade ga učenicima. I reče: 'To je moje tijelo koje će se za mnoge predati! Činite to meni na spomen!' Isto tako uze i čašu poslije večere i reče: 'Ova čaša je novi Savez u mojoj krvi!«

Riječ kao *predat će se, za mnoge, novi Savez* podsjećaju na pjesme o Sluzi Jahvinom iz Deuteriozaije (Iz 53); Isus želi kao Mesija dovršiti djelo sluge Jahvinog (usp. Lk 4,17—21; Mk 8,31; 10,33; 10,45; Lk 22,37). Njegovo »tijelo« (što znači Isus kao osoba, kao cjelokupni čovjek) bit će predano u smrt i to *za mnoge* što u semitskom jeziku znači *za sve*, za cijelo čovje-

²² Usp. J. BETZ, nav. dj., str. 336.

²³ Izraz *hyper pollon* (= za mnoge) koji se oslanja na Iz 53, 12 tipično je semitski izraz a znači »za sve«, »za čitavo čovječanstvo. Taj semitski izraz ne bi bio u grčkom svijetu dobro shvaćen pa su ga zato antiohijska predaja precizirala u *hyper hymon* (= za vas) i time je ustanovu euharistije posadašnjila, aktualizirala: suvremenici ove predaje postaju udionici Kristova otkupiteljskog djela po euharistiji.

čanstvo. Isus će kao Sluga Jahvin u svojoj smrti na križu zastupati i predstavljati sve čovječanstvo.²⁴ Kao novi Mojsije on će sklopiti u svojoj smrti novi Savez (Iz 42,6 i 49,8) s cijelim čovječanstvom i poškropit će sve ljude svojom krvlju;²⁵ on će glavom biti žrtva novoga saveza. Čaša ima u ovom kontekstu značenje skore prisilne smrti (usp. Mk 10,38; Iv 18,12).

Riječi »To je tijelo moje koje se za vas predaje (to sooma to hyper hymon didomenon) spadaju u terminologiju žrtve. Na križu je Isus Krist dao svoj život za ljude: njegova smrt na križu je čin pomirbe između Boga i ljudi. Raspeto tijelo Kristovo bilo je poškropljeno pomirničkom krvlju kao što je krvlju bivao poškropljen poklopac Kovčega Saveza u Hramu (Lev 16). On, Krist, Kovčeg Saveza, nije više zastorom sakriven ljudima, nego svima — i Židovima i poganima — javno na pogled izložen: »Njega je Bog izložio da svojom krvi bude Pomirilište po vjeri.« (Rim 3,25). U euharistiji je smrt Kristova ponazočena i uprisutnjena. Kao što židovska Pasha ponazočivala izlazak iz Egipta (svaki je Židov izišao iz Egipta) i sklapanje Saveza (sa svakim je Židovom Bog opet i opet sklapao u pashalnoj liturgiji Savez) tako i kršćansko slavljenje Euharistije vidljivo ponazočuje smrt Kristovu na Golgoti: »Svaki put kad jedete ovaj kruh i pijete ovaj kalež navješćujete smrt Gospodnju, dok on ne dođe!« (1 Kor 11,26). Kruh i vino i navještanje Kristove smrti ponazočuju tijelo i krv Kristovo (usp. L. DEQUEKER — W ZUDE-IMA, Die Eucharistie nach Paulus [1 Kor 11,17—34] u Concilium 4 (1968) str. 743.).

Od kruha i vina koji su imali sakramentalnu ulogu već u židovskim pashalnim slavljenjima Isus Krist čini nešto novo: on uz njih veže svoju sakramentalnu nazočnost tako da oni od sada postaju učinkovitim znacima Kristove učinkovite sakramentalne nazočnosti. Kad je Isus izgovorio nad kruhom blagoslov, razlomi ga, podijeli ga svojim učenicima da ga blaguju, učenici su vjerovali — potpomognuti već svojim židovskim poimanjem blagovanja pashale večere i Isusovim tumačenjem — da ovim zajedničkim blagovanjem kruha stiču udio u upravo izgovorenom blagoslovu, postizavaju tijesno zajedništvo s Kristom, imaju zajedništvo u njegovoj žrtvi (usp. B. Duda, Križ i misa, str. 36s. i RBT 245) i postaju udionicima spasenja koje Krist ljudima privređuje. To isto dakako vrijedi i za čašu vina.

Večera Gospodnja ima stoga značenje proročkog simboličkog čina koji ne samo da nešto predskazuje nego i prouzročuje i ponazočuje: Isus davanjem sakramentalnoga kruha kao svojeg »tijela« simbolizira i posadašnjuje

²⁴ Isus je najvjerojatnije sam učenicima protumačio svoju smrt kao žrtvu Sluge Jahvina (iz 53) koji trpi i umire za mnoge: Isus je već ranije sebi pripisivao ulogu Sluge (usp. Lk 4, 17—21) i ustvrdio da je poslan da kao i Sluga dađe svoj život »kao otkupninu mjesto svih« (Mk 10, 45 i par usp. s Iz 53). Prema židovskom shvaćanju žrtva pomirnica je moguća ako je Bog pozitivno želi i naredi. U slučaju Isusove smrti Bog je sam htio tu žrtvu kao žrtvu pomirnicu: »Bog je u Kristu svijet pomirio sa sobom!« (2 Kor 5, 19). Zato Isus veli na posljednjoj večeri: »Ovo je moje tijelo koje će se predati!« (particip passivi: didomenon: Bog Otac je subjekt). Isus se po volji Oca predaje za sve ljude, jer ga je Otac prije predao svijetu, kao što veli Ivan: »Bog je toliko ljubio svijet da je svoga sina predao!« (Iv 3, 16). Usp. J. E. KILMARTIN, nav. dj., str. 735.

²⁵ Isus sebe (biblijski izraženo pomoću riječi *soma* i *haima* to jest *tijelo* i *krv*) uspoređuje s *kruhom* i *vinom*. Riječ *tijelo* (grčki *soma*, hebr. *basar*) ovdje je upotrebljena već pod helenističkim utjecajem, jer hebr. riječ *basar* doslovce znači *meso* (što je grčki *sarks*, riječ koju još Ivan upotrebljava), a onda dakako tijelo kao suprotnu stvarnost od duše. Spajanje riječi »tijelo i krv« znači u semitskom mentalitetu i u biblijskom govoru cjelokupnog čovjeka, konkretnog čovjeka, zemaljskog čovjeka. Pojam *krv* grč. *haima*, hebr. *dami*) za Židove znači supstanciju, bit života; krv je nositeljica života (usp. Pnz 12, 33; Lev 17, 11, 14). Tako i pojam *krv* znači u Bibliji ljudsku osobu, cijelog konkretnog čovjeka. Usp. J. BEHM, *haima*, u Theologisches Wörterbuch zum NT, sv. 1, str. 171—176; F. BAUMGARTEL — R. MEYER — E. SCHWEIZER, *sarks*, *sarkikos*, u nav. dj, sv. VII, str. 98—145.

predavanje sebe samoga u smrt a davanjem čaše sustolnicima simbolizira i posadašnju proljevanje svoje krvi u smrti na križu. Svojom smrću na križu Isus — Sluga Jahvin — otkupljuje ljude od grijeha i uvodi ih u zajedništvo s Bogom: on ljude svojom smrću spašava. U kultskom obredu, kojim se ponavlja taj proročanski spasenjski čin Isusa Krista, nazočan je i Isus i njegovo djelo: večera Gospodnja, euharistija, sakramentalna je nazočnost sveg spasenjskog djela Isusova i cjelokupne Isusove osobe.

Izvjestaj o ustanovi euharistije prožet je mišlju na *Savez*.²⁶ Na posljednjoj večeri ispunja se proročanstvo proroka Jeremije o novom savezu (Jer 31,31). Pavlova formulacija: »Ovaj je kalež *novi Savez* u mojoj krvi!« (1 Kor 11,25) sasvim jasno aludira na Jer 31,31. Isus Krist je Sluga Jahvin, ali i Novi Mojsije koji sada u svojoj smrti sklapa novi *Savez* s cijelim čovječanstvom. Pavao je sklapanje *Saveza* na posljednjoj večeri povezao s trpećim Slugom Jahvinim na temelju Iz 42,6 i 49,8 gdje se upravo govori kako će Sluga Jahvin narodu biti darovan kao posrednik *Saveza*.

Euharistija je spomen na *Savez* sklopljen na posljednjoj Večeri na križu u krvi Isusovoj koja se proljeva za sve ljude i u tijelo Isusovo koje se predaje u smrt za sve ljude. Riječi Isusove: »Ovo činite meni na spomen!« znače da Isus želi i naređuje da učenici ubuduće ponavljaju taj obred koji ima biti spomen na njegovu smrt (i uskrsnuće) kojom oslobađa ljude iz ropstva grijeha i smrti. Dok je Isus izgovarao ove riječi »Ovo činite meni na spomen!« imao je kao Židov pred očima tipično židovsku zamisao obrednog spomena (zikaron) spasenjskih djela Jahvinih. Euharistija je drugim riječima *spomenčin*,²⁷ kao što je to bila i židovska pashalna liturgija. pashalna je večera bila spomen na oslobođenje iz egipatskog sužanjstva i na sklapanje *Saveza* na Sinaju, euharistija spomen na Kristovo oslobođenje ljudi iz ropstva grijeha i duhovne smrti i na novi savez koji je Krist sklopio s ljudima. I nije euharistija samo *spomen* nego je ona — točno onako kao što je to bila i židovska pasha — *ponazočenje i posadašljenje oslobođenja ljudi* iz ropstva grijeha i iz smrti vječne i *Saveza* kojega ljudi svake generacije postaju partneri. Vjernici koji slave euharistiju ne samo da se sjećaju milosnih djela Božjih, djela Isusa Krista, nego se uživljavaju u to nešto novo što se zbiva u euharistiji: oni osobno susreću Isusa Krista, postaju udionici otkupiteljskog čina i bivaju oslobođeni grijeha. Zato euharistija ima nužno i u biti svojoj oprostiteljski karakter: ona čovjeku oprašta grijeh²⁸ i uvodi ga u Božji život.

Još više nego Pavao povezao je Večeru Gospodnju s pashalnom večerom Luka: prema njemu Isus slaveći židovsku pashalnu večeru (Lk 22,15—18) ustanovljuje euharistiju (Lk 22,18—19). Pashalno janje — *to pasha* — i pashalna čaša predoznačuju i naviještaju večeru u Kraljevstvu Božjem. Kruh i čaša vina postaju sada tijelo i krv Isusova koji se predaju za učenike i za sve ljude.²⁹

²⁶ Usp. S. ACCAME, L'Eucharistie et l'Eglise de la Nouvelle Alliance, u Vie Spirituelle 82 (1950) 347—372; R. LE DEAUT, L'Eucaristia, convitto pasquale, u Rivista Pastorale Liturgica 6 (1968) 170—192; E. J. KILMARTIN, nav. dj., str. 735.

²⁷ Usp. E. J. KILMARTIN, nav. dj., str. 736; J. KOLANOVIC, nav. dj., str. 302s.

²⁸ Usp. J.: M. TILLARD, Il pane e il calice della riconciliazione, u Concilium (ital) 1971, sv. 1, str. 57—76; ISTI, Pénitence et Eucharistie, u Maison-Dieu 5 (1967) 103—131.

²⁹ Usp. DE BACIOCCHI, nav. dj., str. 10; B. DUDA, Križ i misa, u Zajednička Zrtva (Zbornik liturgijskog tečaja I), Makarska 1963, str. 36—40.

2. Sinoptički izvještaj Marka i Mateja je u cjelini veoma vjerojatno mlađi (jače naglašen paralelizam između kruha i čaše vina, formula nad čašom). »Ovo je krv moja, krv Saveza, koja se proljeva za sve!« (Mk 14,24 i par Mt) podsjeća na Izl 24,8 gdje se izvješćuje kako je Mojsiju prilikom sklapanja Saveza polovicu krvi od žrtve polio po oltaru a polovicu po narodu izgovarajući riječi: »To je krv Saveza koji Jahve sklopi danas s vama!« Prema Marku Isus je novi Mojsije i novi svećenik koji žrtvuje *svoj* život i žrtvom svojega života sklapa novi Savez (pisac poslanice Hebrejima će tu misao dalje razviti:³⁰ usp. Heb 9,12 i drugdje). Sakramentalna čaša koju su Židovi pili na pashalnoj večeri postaje sada čaša krvi Kristove koja se proljeva u smrti na križu kao žrtvi za sve ljude a u kultu se ta žrtva ponazočuje i posadašnjuje tako da ljudi svih vremena mogu biti sudionici i partneri Saveza i udionici spasenja. Smrt je Isusova shvaćena kao kultska žrtva kod koje su tijelo i krv Isusova kao dijelovi žrtve odijeljeni. Na križu prolivena krv Isusova — osoba Isusa Krista — sakramentalno se ponazočuje u čaši. Po toj čaši kao i po kruhu je sakramentalno nazočan u euharistiji i to ne samo Isus kao osoba nego i sve njegovo otkupiteljsko djelo.³¹

I u sinoptičkom je izvještaju jako naglašena misao Saveza: Isus sklapa na posljednjoj večeri novi Savez u svojoj krvi. Oni koji blaguju »kruh« ili piju iz ove »čaše vina« bit će partneri novoga Saveza kao što su udionici spasenja. Sklapanje saveza je ovdje vezano uz blagovanje žrtve kao što je to uopće bio običaj na starom Istoku.³²

Eshatološko obilježje (o tome poslije više) večere Gospodnje na svoj način kod Mt i kod Mk i na svoj način kod Lk naviješta i predskazuje u euharistiji mesijansku gozbu u Kraljevstvu Božjem.

Slavljenje euharistije u prvoj Crkvi prema Dj

Uskrsne gozbe Gospodnje na kojima je uskrsli Gospodin blagovao zajedno s dvojicom učenika u Emausu i s Jedanaesticom u dvorani u koju su se od straha pred Židovima sakrili (Lk 24,30—31,36—43)³³ ovdje ne uzimamo u obzir, jer ih ne možemo smatrati euharistijskim slavljinama.³⁴ Blagujući zajedno s učenicima poslije uskrsnuća Isus učenicima dokazuje da ih ponovo prima u svoje zajedništvo i da im oprašta grijeh što su ga počinili ostavivši ga u posljednjim trenucima njegova trpljenja i povrijedili tako zajedništvo s njim. Zajedničko blagovanje s učenicima ujedno je i temelj vjere prvih učenika Kristovih u uskrsnuće: »... koji smo zajedno s njime jeli i pili pošto je on uskrsnuo od mrtvih!« (Dj 10,41). Ona ujedno služe kao most između onih

³⁰ Pisac poslanice Hebrejima razvija misao koja se krije iza riječi izgovorenih nad čašom vina. Isus je veliki svećenik (7—10) koji svoju kultsku žrtvu na križu jedanput (*hopaks*) zauvijek prinosi Bogu (7, 27 i drugdje). Njegova krv poništava sz. žrtvovnu krv (9, 12s. 23s), otvara ulaz u nebesko svetište (10, 19) i ne smije se kao sakramentalna krv saveza prezirati (10, 29). Usp. B. DUDA, Kako vjerovati, Zagreb 1973.

³¹ Usp. J. BETZ, nav. dj., str. 340.

³² Usp. E. E. KILMARTIN, nav. dj., str. 735; J. DUPONT, »Ceci est mon corps«, »Ceci est mon sang«, u Nouvelle Revue Théologique 1958, str. 1025—1041, os. str. 1040.

³³ Prilično opširan opis večere u Emausu podsjeća na opis ustanove euharistije: »On uze kruh, zahvali, razloml ga pa im ga dade« (Lk 24, 30). Odatle izraz *lomljenje kruha* postaje izraz za večeru Gospodnju. E. J. KILMARTIN, str. 737.

blagovanja za vrijeme zemaljskog života Isusova i poslijeuskrasnih blagovanja u zajednici s nevidljivim Gospodinom.

Crkva Kristova počinje poslije Duhova, poslije dolaska Duha Svetoga, živjeti u svojoj dimenziji. Slavljenje euharistije dobiva onda svoj eklesijalni okvir unutar kojega će se ona vjekovima slaviti dokazujući i doživljavajući zajedništvo svih s Kristom. Crkva, *eklesia tou Kyriou* (Petar s apostolima, učenicima, Marijom i s ostalim pobožnim ženama i muževima) postaje poslije Duhova svjesna da se Isus Krist više ne objavljuje vidljivo kao na dan svoga uskrsnuća i nekoliko dana poslije toga. Napunjeni Duhom Svetim shvatili su da nazočnost uskrslog Krista u svojoj sredini mogu sada na drugi način uprilčiti: slavljenjem onoga što im je sam Gospodin naredio na posljednjoj večeri riječima: »Ovo činite meni na spomen!«

Unutar svojih zajedničkih gozbi (*habûra*),³⁵ koje su kao Židovi slavili, počeli su činiti ono što im je Isus naredio činiti te su neuzdrmano vjerovali da je na taj način uskrsli Isus među njima nazočan i da na taj način postaju udionici plodova i učinaka njegove smrti. Lomili su kruh, izgovarali su riječi koje je Krist izgovarao na posljednjoj večeri — i svi su taj blagoslovljeni kruh blagovali. Isto su tako činili s čašom vina. Izraz *lomljenje kruha* postade tako izraz za slavljenje euharistije (Dj 2,42.46; 20,7.11).

Prve izvještaje o slavljenju euharistije imamo u Dj 2,42 i 2,46—47a.³⁶ Od ova dva izvještaja drugi je sigurno prvotan, izvoran, a prvi je drugotan — Luka ga je sam sačinio u stilu sumarija-sažetka.³⁷ »Svaki bi dan jednodušno i postojano hrlili u Hram, u kućama bi lomili kruh te, u radosti i prostodušnosti srca, zajednički uzimali hranu, hvaleći Boga i uživajući naklonost svega naroda« (Dj 2,46'—47a). Ovom kratkom rečenicom opisao je Luka liturgijski život mlade Crkve okupljene oko Isusovih učenika; iz nje možemo ipak mnogo saznati o službi Božjoj prve Crkve. Saznajemo da su prvi kršćani svaki dan slavili euharistiju po svojim domovima kao što su svaki dan pohađali Hram i ondje se molili, da su slavili euharistiju unutar zajedničkih

³⁴ Ima, istina, egzegeta koji na temelju opisa Večere Gospodnje u Emausu — veoma sličnog opisu ustanove euharistije — ovu večeru u Emausu poistovjećuju s euharistijom. No to poistovjećivanje ne bismo bez daljnjeg nikako mogli prihvatiti.

³⁵ Euharistija je bila ustanovljena za vrijeme jedne gozbe, večere, i ona jest obred blagovanja. »Čovjek je već od najdavnije starine, a osobito u semitskom svijetu, blagovanju pridavao vrijednost nečeg svetoga, vrijednost koja potječe od darežljivosti božanstva te pribavlja život. Kruh, voda, vino, plodovi itd. — sve su to dobra zbog kojih blagoslivimo Boga. A blagovanje samo ima religioznu vrijednost jer zajedničko uzimanje hrane uspostavlja svete veze između sudionika gozbe, a od njih prema Bogu. Stoga u biblijskoj objavi hrana i gozba služe da izraze komuniciranje života koje ostvaruje Bog sa svojim narodom. Mana i prepelice u izlasku, jednako kao i voda što je provrela iz hridi istinskog dara su to simboličke stvarnosti (1 Kor 10, 3s) i pralik Riječi, istinskog kruha koji je sišao s neba (Izl. 16, 4). A sve te slike nalaze svoje ispunjenje u Isusu. On je »Kruh života«, ponajprije po svojoj riječi što otvara vječni život onima koji vjeruju, zatim po svome tijelu i krvi koji su dani za jelo i za piće (Iv 6, 51—58). Ove riječi najveščuju euharistiju...« P. BENOIT, Euharistija, u (X. LEON—DUFOUR), Rječnik Biblijske Teologije, str. 242—243.

³⁶ Usp. P. H. MENOUD, Les Actes des Apotres et l'Euharistie, u Revue d'Historie et de la Philosophie Religieuses 1953 str. 22s. P. BENOIT je veoma kritičan s izvještaje u Dj. i s pravom: »U stvari ne bi uvijek trebalo tražiti euharistiju u onim svakodnevnim blagovanjima što su ih prva jeruzalemska braća obavljala radujući se i lomeći kruh u svojim kućama (Dj. 2, 42, 46). Ovo lomljenje kruha može biti i obično blagovanje, dakako religiozno kao i svako blagovanje u Semita; ovdje je ono usredotočeno na spomen i očekivanje uskrslog Učitelja; na to blagovanje nadovezivala se euharistija u pravom smislu riječi kad su obavljane riječi i čini Gospodinovi da bi se imao dio u njegovoj otajstvenoj prisutnosti po kruhu i vinu; tako se obično blagovanje pretvaralo u blagovanje Gospodnje večere (1 Kor 11, 20—34). Oslobođivši se židovskog obreda, ta euharistija nije više svetkovana samo jednom na godinu, već možda svakoga tjedna (Dj, 20, 7. 11); no to nam je slabo poznato te u mnogim tekstovima ne možemo odlučiti da li je posrijedi obično lomljenje kruha ili euharistija u pravom smislu riječi (Dj. 27, 35; i već Lk 24, 30. 35)«, nav. dj, str. 242.

³⁷ Usp. A. B. DU TOIT, Der Aspekt der Freude im urchristlichen Abendmahl, Winterthurn 1965, 105—112; J. DE BACIOCCHI, nav. dj., str. 15; E. J. KILMARTIN, nav. dj., str. 737.

blagovanja, gozbi, i to na kraju gozbe i da su bili obuzeti radošću i bili prostodušna srca. Ako uzmemo u obzir i prvi podatak, Dj 2,42, onda su ovi elementi službe Božje u prvoj Crkvi: 1. Poduka vjernika: apostoli govore o Isusu i iznose nauku Isusovu; 2. zajedništvo svih vjernika: skupljaju se darovi za siromašne i uzimaju se obroci u zajednici; 3. lomljenje kruha: euharistija; 4. zajedničke molitve i pjevanje psalama.³⁸

Ova zajednička služba Božja bila je za prve kršćane središte njihova života: zajedno su se okupljali, doživljavali bratstvo i zajedništvo kao jedna obitelj i bili radosni i veseli. Zbog svega toga uživali su naklonost svega naroda koji je s njima živio. Bili su radosni, jer su od početka bili svjesni onoga što slave i što doživljavaju zajedničkim slavljenjem euharistije: bili su svjesni da su okupljeni oko uskrslog Gospodina koji je po svom uskrsnuću od mrtvih postao njihov *kyrios* (Rim 1,1) i zato klicali *marana tha* što znači Gospodin je došao (1 Kor 16,22), proživljavali su euharistiju kao predokus eshatološke gozbe i imali oči uprte prema eshatološkim vremenima, prema punini Kraljevstva Božjega, prema drugom dolasku Isusa Krista i zato su klicali *maran atha* što znači *Gospodine dođi!*³⁹ Bili su radosni jer je Gospodin u slavljenju euharistije dolazio ponovno u njihovu sredinu i bili ujedno ispunjeni nadom da će Gospodin sigurno doći i uvesti ih u kraljevstvo Boga Oca i Duha Svetoga. Bili su radosni jer su vjerovali da su slavljenjem euharistije postali udionici spasenja: oslobođenje od grijeha i ulaska u Božji život.

Zajedničko blagovanje imalo je za Židove veliko značenje, značenje bratstva, drugarstva, zajedničarenja...⁴⁰ Svi su sustolnici kao jedna obitelj, jedna prisna zajednica. Jest i s nekim kruh znači u semitskom mentalitetu biti tijesno s njime povezan i sjedinjen. Jedući zajedno kruh i pijući vino, što su sada po riječima pretvorbe vezani uz osobu i uz djelo Krista, vjernici postaju, međusobno povezani bratskim vezama, povezani i s Isusom Kristom kao udovi tijela s glavom (usp. Pavlova teologija o jednom tijelu: odnos udova prema glavi i glave prema udovima). Zato euharistiju mogu slaviti samo oni koji su doista i istinski povezani međusobno vezom ljubavi, jedinstva i bratstva.

Prvi su kršćani slavili euharistiju u okviru svojih zajedničkih gozbi, ali na kraju kad su po svom židovskom običaju svečano molili i pjevali psalme (usp. 1 Kor 11,21.33 gdje Pavao ustanovljuje da neki nisu zajednički blagovali). Tako su euharistiju vremenski odvojili od zajedničke gozbe, a obred blagoslivanja kruha i čaše spojili su zajedno što dokazuje sinoptički izvještaj o ustanovi euharistije. Zajedničke su gozbe bile obično navečer kad su Židovi imali glavni obrok. Prema Dj 2,46 kršćani su svaki dan navečer zajedno blagovali, slušali apostole, skupljali darove za siromašne i na kraju slavili euharistiju. Kasnije se slavljenje euharistije prorijedilo: slavilo se euharistiju svake nedjelje — na dan Isusova uskrsnuća od mrtvih i njegova zajedničkog blagovanja s učenicima.

³⁸ Usp. A. WIKENHAUSER, Die Apostelgeschichte, RNT tsv. 5, Regensburg 1961, str. 56.

³⁹ Usklik MARANATHA je aramejski i može se dvostruko shvatiti već prema tome kako se riječ odvoji, da li kao MARAN ATHA (futar u ulozji imperativa: doći će, dođi!) ili kao MARANA THA (perfekt: došao je). Vidi A. REBIC (preveo i obradio), S Biblijom kroz misu, Zagreb, 1970, str. 8.

⁴⁰ J. — M. TILLARD, L'Eucharistie et la fraternité, u NRTh 91 (1969) str. 113—135.

Govoreći o prvokršćanskom slavljenju euharistije u sklopu zajedničkih blagovanja želimo nešto reći i o prvokršćanskoj interpretaciji onog čuda kojim je Isus čudesno nahranio pet tisuća muškaraca u pustinji (Mt 14,13—21; 15,32—39; Mk 6,31—44; 8,1—11; Lk 9,10—17; Iv 6,1—8). U izvještaju ovog čudesnog hranjenja ljudi Isus je prikazan kao novi Mojsije koji nasićuje gladne ljude u pustinji; tako je izvještaj o tom čudesnom hranjenju ljudi poprimio u jednom sloju predaje mesijansku interpretaciju. Ujedno je to nahranjivanje ljudi opisano kao predznak euharistije (zato i one riječi koje su ovamo došle iz obrasca euharistijskog slavlja: »Blagoslovi, razlomi kruh i dade ga učenicima...«: Mk 6,41) tako je izvještaj u drugom sloju predaje poprimio euharistijsku interpretaciju. Razmišljajući nad tim čudesnim događajem učenici su Isusovi promatrali Isusa kao novoga Mojsija koji hrani najprije gladne u pustinji a sada u euharistiji sve gladne u prenesenom smislu Kruhom Života (usp. Iv 6,27).

*Euharistija kao mesijanska gozba prema Pavlu
(os. 1 Kor 10.14—22 i 11 11.17—34)*

Pavlovu teologiju euharistije iznijesmo u bitnim točkama već ranije kad smo govorili o ulozi euharistije na temelju nz. izvještaja o ustanovi euharistije. No preostaje nam iznijeti još neke važne elemente Pavlove euharistologije da bismo mogli bolje osvijetliti ulogu euharistije u prvoj Crkvi.

Isus je, blagujući svoju posljednju pashalnu večeru, židovsku pashalnu večeru pretvorio u *istinsku mesijansku gozbu*. Po želji samoga Isusa Krista — »Činite to meni na spomen!... Doista, kad god jedete ovaj kruh i pijete čašu, smrt Gospodnju navješćujete, dok on ne dođe!« (1 Kor 11,24,26) — njegova večera poprima mesijansko-eshatološki značaj. Na večeri Gospodnjoj vjernici se spominju mesijanskog otkupiteljskog djela Kristova koje je on dovršio u svojoj smrti na križu. Na večeri Gospodnjoj Isus Krist-Mesija nazočan je sa svojim mesijanskim mirom (usp. Iz 2,1—5) i sa svojim mesijanskim oslobođenjem.⁴¹ Na posljednjoj Večeri Isus je ispunio mesijanska iščekivanja Staroga zavjeta (usp. Iz 2,1—5 i 25, 6—12). »Dogodit će se na kraju dana: Gora Doma Jahvina bit će postavljena vrh svih gora, uzvišena iznad svih bregova. K njoj će se stjecati svi narodi, nagnut će mnoga plemena i reći: 'Hajde, uziđimo na Goru Jahvinu, pođimo u Dom Boga Jakovljeva...« (Iz 2, 2—3). Izrael će istina biti u mesijanskim danima u središtu pažnje Božje: »Iz Siona će Zakon izići, iz Jeruzalema riječ Jahvina!« (Iz 2, 3), ali na mesijanskoj će gozbi imati udjela svi narodi: Židovi i nežidovi, pogani. (usp. Iz 25,9; 60,62; Zah 14,12). »I Jahve Sebaot spremat će svim narodima na ovoj gori gozbu od pretiline, gozbu od izvrsna vina, od pretiline sočne, od vina staložena« (Iz 25,6—97). Izaija dakle ne poznaje onih ograničenja za nežidove koja poznaje na primjer Izl 12,48 (»Ali neobrezani ne smije od nje — pashe — blagovati!«) i kojih su se strogo držali u Isusovo vrijeme židovski rabini, osobito rabini farizejske sljedbe. Izaija je promatrajući mesijanska vremena nadišao uski židovski partikularizam i nacionalizam i došao pod djelovanjem

⁴¹ Usp. L. DEQUEKER—W. ZUDEIMA, Die Eucharistie nach Paulus, u Concilium 4 (1968) str. 740.

Objave do spoznaje da će na mesijansku gozbu biti pozvani svi narodi. I ne samo Izaija nego i Pnz i Jeremija bili su za taj univerzalizam (usp. Jer 4,4; 9,24s; Pnz 10,16; 30,6). Prema tim svjedočanstvima na mesijansku gozbu bit će pozvani svi narodi bili oni fizički obrezani ili ne: dovoljno će biti »obrezanje u srcu«. Isus je te nade ostvario: on je donio mesijanska dobra svim ljudima. Pavao je toga svjestan: za njega su svi oni koji se drže Riječi Božje i Zakona Božjega u »srcu obrezani« i pozvani na mesijansku gozbu (usp. Rim 2,26—29; Kol 2,11s).

Isus je dakle kao Mesija donio onaj dugo željkovani mir, prijateljstvo i bratstvo svih naroda: »On je naime naš jedini mir, on koji od obadvaju naroda učini jedan tim što pregradu koja ih je rastavljala — neprijateljstvo — sruši u svome tijelu... i oba u jednom tijelu pomiri s Bogom po križu ubivši u sebi neprijateljstvo« (Ef 2,24—25). Radi se o miru između Židova i nežidova, pogana. Nežidovi, pogani koji bijahu *daleko* od Boga u Krvi Kristovoj postaju *blizu* Bogu.⁴² »Prema tome — govorio je Pavao kršćanima iz poganstva — niste više tuđinci, nego ste sugrađani svetih i ukućani Božji!« (Ef 2,19).

Večera Gospodnja je znak tog mesijanskog mira i jedinstva svih ljudi, židova i nežidova. Ono što su proroci naviještali kao mesijansko dobro postaje u euharistiji vidljivo i otopljivo. Zato Pavao kori Korinćane što toga nisu svjesni: »Budući da je samo jedan kruh, mi svi smo jedno tijelo; ta svi smo dionici jednog kruha!« (1 Kor 10,17). Tko slavi euharistiju a ne poštuje jedinstvo tog Kruha odnosno Tijela Kristova u svojim vjernicima, griješi teškim grijehom i sebe osuđuje. »Stoga tko god jede kruh ili pije čašu Gospodnju nedostojno, bit će krivac tijela i krvi Gospodnje... Jer tko jede i pije, sud sebi jede i pije, ako ne razlikuje Tijela!« (1 Kor 11,27—29). Kontekst je ovih riječi u poslanici Korinćanima razdjeljenost vjernika u Korintu. U Korintu su postojale stranke, strančarenja, svade, diobe duhova, Židovi su izbjegavali pogane kao nečiste, bogati su izbjegavali siromašne na zajedničkoj gozbi koja je prethodila euharistiji. Sve su to veoma teški prekršaji protiv same euharistije koju odmah poslije toga svi zajedno slave, jer je euharistija u biti svojoj znak i dokaz jedinstva sviju sa svima u Kristu i znak mira sviju sa svima u Kristu. Tko dakle slavi euharistiju, a griješi protiv jedinstva i protiv mira, teško griješi protiv onog što slavi u euharistiji i tako osuđuje sama sebe: od euharistije čini naime sredstvo laži.

U odlomku 1 Kor 10,16—17 naglašava Pavao zajedništvo i jedinstvo sviju koji slave euharistiju: svi, Židovi i nežidovi, obraćeni pogani, slaveći euharistiju postaju udionici jednog kruha (»jednog kruha« — »jednog Tijela«), udionici jednog Tijela Kristova koje je otajstveno produženo u vjernicima kao u svojim udovima. Na ovome Pavao temelji svoje razmišljanje o *jedinstvu Crkve*: svi su s Bogom izmireni, svi su Bogu postali blizu, svi moraju među sobom živjeti u zajedništvu, u ljubavi i u miru. U jednom tijelu svi su izmireni i izjednačeni: nema više razlike između Grka i Židova, između

⁴² *Biti daleko* i *biti blizu* rabinska je pa i uopće biblijska terminologija. Oni koji su *daleko* to su pogani; oni koji su *blizu* to su Židovi. Nežidova učiniti Židovom, prozelitom, znači dovesti ga *blizu* (usp. STRACK—BILLERBECK, III, str. 585 sl). Židovi su, osobito rabini strogo čuvali tu razliku. No Pavao se hvata u koštac sa svojim suvremenicima. Židovi su tvrdili da su pogani *daleko* a Pavao tvrdi da su pogani, koji su se obratili Kristu, *blizu*, premda se nisu dali obrezati (usp. Ef 2,13).

roba i slobodnjaka (1 Kor 12,13), između muškarca i žene (Gal 3,28). Svi su jednaki pred Gospodinom (1 Kor 12,14).⁴³

Zaključak: Euharistijsko slavlje je dakle slavlje smrti Kristove, ispunjenje svih mesijanskih proročanstva, ostvarenje svih mesijanskih dobara. Euharistijska je večera bratska večera ona je znak i dokaz jedinstva svijtu sa svima u Kristu.⁴⁴

Uloga euharistije prema Ivanu (4. Evanđelje)

Ivan ne donosi u svome Evanđelju izvještaj o ustanovi euharistije na posljednjoj večeri ali donosi euharistijski govor Isusov, istina, u drugačijem kontekstu nego sinoptici. Ivan je Isusov euharistijski govor uokvirio izvještajem o čudesnom umnažanju kruhova. Čudesno umnažanje kruha i čudesno nasćenje ljudi u svim je Evanđeljima shvaćeno euharistijski, a osobito u Ivanovom Evanđelju. Pošto je Isus čudesno nahranio pet tisuća muževa i čudesno hodao po moru, govori učenicima i narodu o »kruhu koji je s neba sišao« (Iv 6,26—58). Vrhunac je ovog Isusovog govora u riječima: »Ja sam kruh života... Ja sam živi kruh koji je sišao s neba. Ako tko jede od ovoga kruha, živjet će zauvijek. Kruh koji ću ja dati jest tijelo moje — za život svijeta!« (Iv 6,48.51).

Ove euharistijske riječi Isusove treba promatrati u kontekstu Iv 6 da bismo mogli dokučiti značenje i ulogu Euharistije prema Ivanu. Ivan je čudesno umnažanje kruha i čudesno nasćenje ljudi s onu stranu Genezaretskog jezera stavio u kontekst slavljenja židovske Pashe. »Židovski blagdan, Pasha, bijaše blizu!« (6,4). I iz čitavog se odlomka nazire duh novog Izlaska: kao što je Mojsije hranio ljude u pustinji tako ih sada hrani Isus. Ivan promatra ovo blagovanje čudesno umnoženog kruha kao mesijansku gozbu koja ima po značenju i po ulozi zamijeniti pashalnu večeru. Da je kontekst doista mesijanski vidi se to još iz nekih podataka: ljudi su u Isusu prepoznali »proroka koji ima doći« na ovaj svijet i htjeli su ga okruniti za kralja (6,15). Ali Isus se povlači u Goru — i Mojsije se povukao u Goru Sinaj odnosno Horeb — i sprovodi noć u razgovoru s Bogom. Sutradan Isus čudesno hoda po valovima jezera Genezaretskog — i ovo podsjeća na čudesni prijelaz preko valova Crvenog mora i rijeke Jordana — i predstavlja se učenicima koji se plaše i boje — prateći znakovi Božje nazočnosti i Objave Božje čovjeku — riječima: »*ja sam!*«, riječi koje podsjećaju na predstavljanje Jahvino Mojsiju: Ja sam Jahve — onaj koji jesam!⁴⁵ Poslije toga Isus drži govor o »kruhu koji je za život vječni« (6,27. 33—34. 48—51) a koji će on dati: »Ja sam kruh života... Ja sam živi kruh koji je sišao s neba... Kruh koji ću ja dati jest tijelo moje — za život svijeta!« (6,48.51).

Kao što Ivan razlikuje življenje po *tijelu*, po *mesu* (grč. sarks) i življenje po *duhu* (grč. pneuma), tako razlikuje i dvije vrste hrane: jedna

⁴³ Usp. L. DEQUEKER—W. ZUDEIMA, nav. dj., str. 743.

⁴⁴ Usp. J. de BACIOCCHI, str. 18.

⁴⁵ Usp. D. DAUBE, The »I am« of the Messianic Presence, u The NT and Rabbinic Judaism, London 1956, str. 323 sl; H. ZIMMERMANN, Das Absolute »Ego eimi« als die neutestamentliche Offenbarungsformel, u Biblische Zeitschrift 4 (1960) 54—69; 266—276; R. BROWN, The Gospel according to John, sv. I, New York 1966, str. 533—538.

je hrana za fizički život, za čovjeka od mesa i krvi, a druga je hrana za čovjeka iznutra preporođenog po vodi i po Duhu Svetome, (usp. Iv 3,5). Jedna je dakle fizička hrana koju čovjek mora uzimati da uzdržava svoj fizički život, a druga je duhovna hrana, hrana za podsticanje i hranjenje duhovna života.⁴⁶ Ovaj govor treba razumjeti u okviru semitskog i biblijskog shvaćanja hrane. Ivan je Isusov govor o euharistiji oblikovao pod utjecajem mudroslovne literature (usp. Izr 9,5; Sir 24,19s).⁴⁷ Ivan je i inače pod utjecajem sz. mudroslovne literature: on poistovjećuje Mudrost (hokma, sofia) s Kristom (logos) koji je na se uzeo lik čovjeka (*sarks egeneto* to jest *uputio se, umesio se, učovjedio se*) i čovjeku omogućio da postane dijete Božje i prijatelj Božji. Pod utjecajem te sz. mudroslovne literature Ivan govori o hrani koja prolazi — fizička hrana — i o hrani koja ne prolazi nego ostaje za život vječni — duhovna hrana.

U Iv 6 još je jedna sz. stvarnost, stvarnost iz vremena Izlaska, nazočna a to je *mana*. Kao što je Izraelcima na putovanju kroz pustinju Bog nekada »slao manu s neba« (usp. Izl 16,7s) tako će Bog u novim mesijansko-eshatološkim vremenima dati s neba novu manu, novu hranu, i to u osobi Isusa Krista. Ova mana uprisutnjena u osobi Isusa Krista hrani ljude za život vječni. Oni koji su jeli sz. manu, umrli su, a oni koji budu jeli tu novu mesijansku manu neće nikada umrijeti — umrijeti duhovnom, vječnom smrću — nego će zauvijek živjeti, postati će naime udionici Božjega života (6,27.33.51). Isus je dakle onaj istinski kruh koji Bog čovjeku daje s neba da bi čovjek pomoću tog kruha mogao doći u nebo. Isus je jedini put do Boga: »Ja sam put, istina i život!« (14,5). On je most koji spaja nebo sa zemljom, čovjeka s Bogom, ovaj život s vječnim životom. Kroz njega se ulazi u vječni život: »Tko u ovčinjak ne ulaz na vrata... on je lopov i razbojnik. Tko ulazi na vrata, on je pastir ovaca!« (10,1—2). Isus je ulaz u vječni život, vrata. On je »svjetlo svijeta« (8,12) za kojim mora čovjek ići, ako želi ući »u život« (8,13).

Da bi vjernik sve to po Isusu mogao postići, treba u Isusa vjerovati da je on Sin Božji. Vjera je nužno i bezuvjetno potrebna da bi vjernik u Isusu iz Nazareta mogao spoznati Sina Božjega i kao takvoga ga prihvatiti naime kao Sina Božjega koj se u Isusu utjelovio, uzeo na se ljudsko meso (hebr. *basar*, grč. *sarks*): Isusovo je *meso*, *pūt*, znak vječnog života.

U rr. 48—51 Ivan još jednom, sažeto, ponavlja sve što je u biti Isus već prije rekao: »Ja sam kruh života. Očevi vaši jedoše u pustinji manu i pomriješše. Ovo je kruh koji silazi s neba: da tko od njega jede, ne umre nikada!... A kruh koji ću ja dati, tijelo (orig. *meso*) je moje — za život svijeta!« (6,48.50.51). Pomoću riječi *tijelo* odnosno *meso* (grč. *sarks*) Ivan izražava svu stvarnost čovjeka kao takvog, i Isusa kao konkretnog čovjeka. Tom je riječju on u 1. poglavlju izrazio otajstvo utjelovljenja (*»Kai ho logos sarks egeneto*

⁴⁶ Usp. E. PERCY, Untersuchungen über den Ursprung der johanneischen Theologie, Lund 1939, str. 13 sl.; J. GIBLET, Die Eucharistic im Johannesevangelium. Dass sechste Johanneskapitel, im Concilium 4 (1968) str. 744—749.

⁴⁷ G. ZIENER, Weisheitsbuch und Johannesevangelium, u Biblica 38 (1957) 396—418; 39 (1958) 37—60; I. DE LA POTTERIE, L'arrière-fond du theme johannique du verite, u Studia evangelica, Berlin 1959, 279—294; F. M. BRAUN, Jean le Théologien, sv. 2, Paris 1964, 115—135; J. GIBLET, nav. dj., str. 746, bilješka 10 i 11; usp. još C. SPICQ, Le Siracide et la structure litteraire du Prologue de Jean, u Memorial Lagrange, Paris 1940, 183—195.

— I Riječ je tijelom postala!«: Iv 1,14). A ta riječ usmjeruje misao prema smrti Isusovoj na križu u kojoj će već — jedino prema Ivanu — Isus biti proslavljen. (usp. Iv 7,39).

Riječ »*Kruh*« koji ću ja *dati* (grč. *doosoo*), *tijelo* (meso, grč. *sarks*) je moje — za život svijeta!« podsjećaju na one riječi koje nalazimo u Pv/Lk izvještaju o ustanovi euharistije: »Ovo je *tijelo* (ovdje je hebr. riječ *sarks* grecizirana u *sooma!*) moje koje se za vas *predaje* (grč. *didomenon*)« (usp. Lk 22,19). Ova su dva obrasca u biti i u srži ista i potječu iz maloazijske crkvene pokrajine. (Sjetimo se da je Ivan kasnije živio i djelovao ondje gdje je prije njega djelovao Pavao: u Efezu). Jedina je razlika u upotrebi grčke riječi za *tijelo*: Ivan vjeran židovskom koloritetu i mentalitetu upotrebljava riječ *sarks* što je točni prijevod aramejske riječi *bisra* odnosno hebrejske *basar* a znači *meso* kao oznaka za cjelokupnog čovjeka, konkretnog čovjeka.⁴⁸ Odatle smijemo zaključiti da ovaj euharistijski govor u Ivanovu evanđelju zapravo ima onu ulogu koju u ostalim Evanđeljima ima izvještaj o ustanovi euharistije. Ivan je dakle znao za riječi ustanove euharistije, ali ih je donio u drugačijem kontekstu nego sinoptici i Pavao (Iv 6). Odatle i uloga euharistije prema Ivanu nešto drugačije naglašena nego prema sinopticima: prema Ivanu Isus se predaje iz ljubavi za život svijeta i čovjeka, prema sinopticima više je naglašen aspekt žrtve tog predanja.⁴⁹ Ivan je naime u euharistiji gledao i ponazočenje Utjelovljenja i cjelokupnog Isusovog poslanja u svijet (*katabasis*) uključivši i njegovo Uzašašće na nebo (usp. 6,62: »A što, ako vidite Sina čovječjega kako ulazi onamo gdje je prije bio?«). Njegovo uzašašće na nebo dokazuje njegovo podrijetlo s neba i omogućuje mu slanje Duha koji će proizići iz Oca i iz njega (Iv 7,39; 16,7) i, konačno, omogućuje opstojnost sakramenta euharistije. Jer ono što ljudima posreduje život nije *meso njegovo* kao takvo, *sarks*, kako su mislili Židovi (6,41.60), nego Duh koji je u tom mesu utjelovljen (6,63) odnosno ono božansko u Isusu (usp. 1 Kor 15,45; 2 Kor 3,17; 1 Tim 3,16; 1 Pt 3,18).⁵⁰

*Euharistija — eshatološki sakrament*⁵¹

Euharistija nije samo spomenčin i ponazočenje nečeg što se jednoc u povijesti po naumu Božjem dogodilo na spasenje ljudi, nego je tip nečeg što tek ima nadoći i ostvariti se: tip Kraljevstva Božjega u punini, predokus eshatološke gozbe u Kraljevstvu Božjem, početak i jamstvo i kapara buduće slave u Kristu, navještaj i početak eshatološkog doba, doba budućih dobara kojemu je sadašnje doba samo sjena (Heb 10,1; usp. 8,5; Kol 2,17).⁵²

Euharistija kao i svaka žrtva znači prijelaz, transcendiranje, iz profanoga u sakralni svijet, u eshatološki svijet: ona je sastajalište zemaljskog i nadze-

⁴⁸ Usp. J. GIBLET, nav. dj., str. 747; C. H. DODD, *Historical Tradition in the Fourth Gospel*, Cambridge 1963, str. 58s.

⁴⁹ Usp. J. GIBLET, nav. dj. str. 747.

⁵⁰ Usp. J. BETZ, *Eucharistie*, u *Handbuch der Theologischen Grundbegriffe*, I. str. 343—344.

⁵¹ M. MEINERTZ, *Theologie des NT*, sv. II, Bonn 1950, str. 280s.; G. BONSIRVEN, *Theologie de Nouveau Testament*; ISTI, *Les enseignements de Jésus-Christ* 1950; P. HUBY, *Mystique paulinienne et johannique*, Paris 1946; V. WARNACH, *Symbolwirklichkeit der Eucharistie*, u *Concilium* 4 (1968) str. 755—765.

⁵² Usp. P. BENOIT, *Euharistija*, *Rječnik Bibl. Teologije*, str. 246.

maljskog svijeta. Tu u euharistijskom slavlju na najuzvišeniji se način sastaje čovjek *viator* s Bogom Ocem u Kristu Isusu — u tijelu i u krvi njegovoj — koji je u slavljenju euharistije stvarno nazočan.

Isusova smrt na križu kao žrtva Ocu iz ljubavi prema čovjeku pripada, istina, prošlosti i povijesti, ali u isti je čas ona uvijek nazočna u našem svijetu upravo po slavljenju euharistije: »Kad god budete jeli... pili, navješćujete smrt Gospodnju!«, jer je uvijek prisutna, nazočna u novome svijetu u koji se on ušao žrtvujući samoga sebe: u tom novom svijetu on se neprestano Ocu prinosi za nas kao naš veliki svećenik (Heb 8,1; 10,12). To moramo razumjeti u svjetlu *vječnog sada* u Božjem svijetu: u Božjem svijetu nema vremenski kategorija *prije* i *poslije* nego je tamo *vječni sada*. Što god se u našem ljudskom svijetu zbilo prije ili će se zbiti poslije u Božjem se svijetu to zbiva *sada*.

Po slavljenju euharistije vjernik uspeva postići dodir s novim svijetom, sa svijetom u kojem sada proslavljeni uskrsli Krist živi. Već sama pretvorba kruha i vina ima bitno eshatološko usmjerenje: tu se stari svijet mijenja u novi zemaljski u nebeski, fizički u meta-fizički, kruh prestaje biti fizička hrana i postaje duhovna hrana to jest Krist Isus naš veliki svećenik. Kruh po riječima posvete nema više supstanciju — bit — hraniti čovjeka fizički nego hraniti ga duhovno, čovjeka utkati u Krista uskrsloga i proslavljenoga te ga učiniti sudionikom Božjega života. U euharistiji kao u predznaku i u predokusu uskrsnuća doživljavamo *uskrslog* Krista s uskrslim i proslavljenim tijelom koje je u spasenjskom otajstvenom događaju smrti-uskrsnuća prestalo biti fizičko, zemaljsko i vremenito a postalo je meta-fizičko, nadzemaljsko, produhovljeno, vječno, tijelo koje jedino kao takvo ide u okvire Božjeg svijeta i života. Euharistija je dakle dodir s proslavljenim i produhovljenim tijelom Kristovim po kojemu i s kojim Krist Isus sada vječno živi kod Oca, s Ocem i u Ocu.

Gozba je za Židove značila nešto uzvišeno; bila je znak nečega najuzvišenijeg. Euharistija je predokus onog najuzvišenijeg, onog »što oko nije vidjelo, uho nije čulo, u srce ljudsko nije ušlo a Bog je pripremio onima koji ga ljube« (1 Kor 2,9), predokus Božjeg svijeta i Božjeg života.

Euharistija oprašta grijeh (penitencijalna uloga)⁵³

Euharistija je — rekosmo ranije — ne samo spomenčin (zikkaron, anamnesis) nego i ponazočenje otkupiteljskog djela Kristova: u njoj se kroz vjekove posadašnjuje događaj Velikog Petka i Uskrsa, Isusova smrt kao žrtva pomirnice za grijeh čovječanstva i njegovo uskrsnuće kao početak novog življenja po Duhu. Po toj spasenjskoj žrtvi ljudi su izmireni s Bogom i otvorena su im vrata u Božji život.⁵⁴ Euharistija svakome čovjeku dobre volje koji ju slavi ponazočuje i posadašnjuje oprostjenje grijeha i ulazak u život Božji, u zajedništvo s Bogom. U euharistiji slavimo otajstvo našeg izmirenja:

⁵³ J.—M. TILLARD, *Il pane e il calice della riconciliazione*, u *Concilium* (ital) 1971, sv. 1, str. 57—76; *ISTI*, *Pénitence et Eucharistie*, u *Maison-Dieu* 506 (1967) 103—1231.

⁵⁴ Usp. J. M. TILLARD, *nav. dj.*, str. 57s.

u njoj i po njoj — to jest u Kristu i po Kristu mi se s Bogom izmirujemo i postajemo njegovi prijatelji, njegova djeca. »Tako, je li tko u Kristu, nov je stvor. Staro uminu, novo nastaje! A sve je od Boga koji nas sa sobom pomiri po Kristu . . . Jer Bog je u Kristu svijet sa sobom pomirio, ne ubrajajući im opačina njihovih i polazeći u nas riječ pomirenja« (2 Kor 5,17—20).

Vjernik blagujući *kruh* i pijući iz *čaše* spasenja postaje udionik onog Kristovog djela koje je on jedamput (*hapaks*) zauvijek za ljude učinio, postaje udionik Kristova Tijela koje se za čovjeka predaje u smrti i zajedničar Kristove krvi koja se proljeva za spasenje ljudi. »Čaša blagoslova koju blagoslivljamo, nije li zajedništvo krvi Kristove? Kruh koji lomimo, nije li zajedništvo tijela Kristova?« (1 Kor 10.16). Po blagovanju euharistijskog kruha čovjeku se opraštaju grijesi i on se potpuno združuje s Kristom i s Bogom. Bez oprostjenja, bez izmirenja s Bogom zapravo je nemoguće postići to zajedništvo s Kristom, s Bogom.

Euharistija je sakrament izmirenja koje vjernik postizava unutar Crkve unutar koje i s kojom zajedno slavi euharistiju. Istina to izmirenje vjernik je postigao jedamput (grč. *hapaks*) zauvijek u početnom i osnovnom sakramentu, u sakramentu *krštenja* (vidi Rim 6,2s; Kol 2,11—13; Tit 3,5—7; 1 Pt 3,21—22). No ovom početnom izmirenju euharistija doprinosi puninu, savršenstvo i oživljavanje:⁵⁵ u stvari ono što se u krštenju započinja u euharistiji se uvijek iznova dovršava.

Otajstvo izmirenja u sakramentu euharistije dolazi do vidjela i po simboličkom činu zajedničkog blagovanja euharistijske gozbe. Blagovati zajedno znači sresti se s drugim u ljubavi, otvorenosti i razumijevanju. Blagovati euharistijski kruh znači imati udioništvo na Tijelu Kristovu koje se predaje u smrti na križu za čovjeka, znači sresti se s Kristom i po Njemu s Njegovim i našim Ocem koji je sama Ljubav. No taj susret s Kristom je ujedno i susret s braćom ljudima. Zato ovo izmirenje ima eklezijalnu narav: ono se zbiva u zajednici Kristovih vjernika, jer euharistijsko slavlje već po svojoj simbolici — jesti od jednoga kruha i piti iz jedne čaše koja ide iz ruke u ruku: znači zajedničarenje s Kristom, po Kristu s Bogom i s Duhom Svetim i, konačno, sa svim ljudima zajedno. A ovom zajedništvu s Kristom mora prethoditi oprostjenje od grijeha i potpuno izmirenje s Bogom.

Dakako, ovo sakramentalno izmirenje u euharistijskom slavlju događa se samo onda kada vjernik doista blaguje euharistijski kruh i pije iz čaše spasenja. Samo promatralačko prisustvovanje euharistiji ne čini vjernika udionikom Tijela Kristova i zajedničarom Krvi Kristove. Bez euharistijskog blagovanja euharistijsko je slavlje kao gozba bez hrane i bez pića; zapravo bez euharistijskog blagovanja i nema euharistijskog slavlja. Nije bez razloga stoga II vatikanski sabor rekao: »Zato oni koji upravljaju crkvenim zajednicama trebaju sve koji su vjerom i krštenjem postali Božja djeca poticati da se sastaju i da sudjeluju kod žrtve i *blaguju Gospodnju večeru*« (SC 10). A Pavao je to još jasnije već na početku kršćanstva izrazio riječima: »Kad god jedete ovaj kruh i pijete čašu, smrt Gospodnju navješćujete, dok ne dođe!« (1 Kor 11,26).

⁵⁵ J. M. TILLARD, str. 62.

⁵⁶ J. M. TILLARD, nav. dj. str. 67.

Kršćanska predaja nije nikada posve zaboravila ovu ulogu euharistije njenu ulogu izmirenja vjernika s Bogom. Oci su u svojim spisima naglašavali kako vjernik primajući i blagujući kruh i pijući iz čaše postaje sudionikom Kristove otkupiteljske smrti na križu: njegovi grijesi bivaju u tom času oprosteni, izbrisani.⁵⁶ I Sv. Toma Akv. dobro je znao za ovu penitencijalnu ulogu euharistije. On je napisao: »Ovaj sakrament gledan u sebi samom (secundum se) ima moć oprostiti sve grijehe. Ova mu moć dolazi na temelju muke Kristove koja je izvor i uzrok oprostjenja grijeha.«⁵⁷ To je mišljenje uostalom zastupao i Tridentinum: prema njemu euharistija ima moć »remettere crimina et peccata etiam ingentia«, pretpostavivši da udionik euharistije pobudi *contritio* i vrši *poenitentiu*.⁵⁸ Drugim riječima traži se od udionika euharistijskog slavlja da sprovodi autentičan život kršćanina i da bude otvoren u ljubavi prema Bogu ljubavi. To je sasvim razumljivo: samo čovjek *contritus corde* i čovjek *obracen* može postići izmirenje s Bogom i oproštenje svojih grijeha.⁵⁹

Euharistija je izvor svakog izmirenja i oprostjenja; drugi su sakramenti *extensio* i *explicatio* onog što se zbiva uvijek u euharistijskom slavlju.⁶⁰

Zaključak

U ovom smo prikazu nastojali na temelju biblijskih podataka pokazati koju je ulogu imala euharistija u prvoj Crkvi. Uokvirili smo slavljenje euharistije u židovsko slavljenje Pashe i iz tog okvira dobili dublju spoznaju uloge koju je imala euharistija već kod prvih kršćana, uloge koju ona i danas osobito prema naučavanju II vatikanskog sabora treba imati. Vidjeli smo zatim kako je i na koji način apostolska zajednica slavila euharistiju i što im je ta euharistija značila: spomen Kristove smrti i uskrsnuća, ponazočenje spasenja i udioništva na Božjem životu. Razvili smo potom razlaganje o ulozi euharistije na temelju nz. tekstova o ustanovi euharistije i na temelju Pavlove i Ivanove teologije. Posebno smo pozornost posvetili eshatološkoj, penitencijalnoj i komunitarnoj ulozi koju je za prve kršćane imala euharistija.

⁵⁷ Summa Theologica, III, 1. 79,3.

⁵⁸ Usp. Concilium Tridentinum, tomos VII, svez. I, Freiburg 1962; interventi biskupa J. Laynes (str. 382, red. 35), Melkiora Cano (str. 389 red. 8—12; 390 red. 2—8), Franje Somnius (396 red. 2—9), J. Ravenstein (397 red. 32—41) i drugih. Usp. još i Concilium Tridentinum, tom. VIII, 960 i DS 1743.

⁵⁹ Zato u istočnoj liturgiji u anafori postoje od davnine molitve za odrješenje (usp. L. LIGIER, Penitence et Eucharistie en Orient, u Or. Christ. Per 1963, str. 5—78) i A. BAES, Un rite pénitentiel avant la Communion dans la liturgies syriennes, u L'Orient Syrien 1965 str. 107—122) grijeha, i lakih i teških. To je veoma značajno: prije nego će se vjernici pričestiti mole da ih se odrješi od svih grijeha, lakih i teških. I ta stara istočna predaja sačuvana do danas u liturgiji dokazuje da su vjernici od davnine u euharistiji gledali izmirenje s Bogom i oprostjenje od grijeha. I s pravom. Zapadna je liturgija manje sretna: obred izmirenja na početku obnovljenog obreda euharistijskog slavljenja kao da je uvjet za slavljenje euharistije a ne učinak euharistijskog slavlja. Usp. J. M. TILLARD, nav. dj., str. 71.

⁶⁰ J. M. TILLARD, nav. dj. str. 71. Kad se pojavila ispovijed na uho onda su Kopti one euharistijske obrasce molitve za oprostjenje grijeha prenijeli u obred sakramenta pokore.